

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

PRVO ODJELJENJE

ODLUKA

Predstavka br. 79065/13
Sejda KRDŽALIJA i druge
protiv Crne Gore

Evropski sud za ljudska prava (prvo Odjeljenje), na zasijedanju održanom 14. marta 2023. godine u Vijeću u sastavu:

Marko Bošnjak, *predsjednik*,

Krzysztof Wojtyczek,

Alena Poláčková,

Lətif Hüseyinov,

Ivana Jelić,

Erik Wennerström,

Raffaele Sabato, *sudije*,

i Renata Degener, *registrar Odjeljenja*,

razmatrajući gore navedenu predstavku podnijetu 8. decembra 2013. godine,

razmatrajući odluku donijetu 19. januara 2018. godine da se Vlada Crne Gore (u daljem tekstu: „Vlada“) obavijesti o pritužbama na osnovu članova 2 i 3 u vezi istrage domaćih nadležnih organa i da ostatak predstavke proglasi neprihvatljivim,

uzimajući u obzir izjašnjenja koja je dostavila tužena Vlada i odgovore na izjašnjenje koje su dostavile podnositeljke predstavke,

razmatrajući komentare koje je dostavila Vlada Bosne i Hercegovine, kao treća strana, na osnovu člana 36 stav 1 Konvencije,

Nakon zasijedanja, odlučio je kako slijedi:

UVOD

1. Konkretnan predmet se uglavnom odnosi na nedostatak djelotvorne istrage, u svrhu člana 2 Konvencije, o prinudnom preseljenju najbližih srodnika podnositeljki predstavke i njihovoj predaji organima samo-

proglašene Srpske Republike Bosne i Hercegovine¹ u maju 1992. godine tokom oružanih sukoba. Kasnije, najbliži srodnici podnositeljki predstavke su ili pronađeni mrtvi u Bosni i Hercegovini ili su nestali i proglašeni mrtvim.

ČINJENICE

2. Lista podnositeljki predstavke data je u prilogu. Pred Sudom ih je sve zastupala g-đa Tea Gorjanc Prelević, izvršna direktorka NVO Akcija za ljudska prava.

3. Vladu Crne Gore je zastupala njena zastupnica, g-đa V. Pavličić.

A. Okolnosti predmeta

4. Činjenice predmeta, kako su ih dostavile strane u postupku, mogu biti sumirane kako slijedi.

1. Osnovne informacije

5. Nakon proglašenja nezavisnosti Bosne i Hercegovine u martu 1992. godine, nakon raspada bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ), u Bosni i Hercegovini je izbio oružani sukob u aprilu 1992. godine. Glavne strane u sukobu su bile Armija Republike Bosne i Hercegovine, (koju su uglavnom činili Bošnjaci² i koja je bila lojalna centralnim organima Bosne i Hercegovine), Hrvatsko vijeće odbrane (koje su uglavnom činili Hrvati) i Vojska Republike Srpske („VRS“) koja je uglavnom bila sačinjena od Srba.

6. Dana 27. aprila 1992. godine Republika Crna Gora i Republika Srbija proglasile su Federativnu Republiku Jugoslaviju („FRJ“).

7. Dana 15. maja 1992. godine Savjet bezbjednosti Ujedinjenih Nacija, postupajući u skladu sa Poglavljem VII Povelje Ujedinjenih nacija, zatražio je da sve jedinice Jugoslovenske narodne armije („JNA“) i svi elementi Hrvatske armije ili budu povučeni iz Bosne i Hercegovine, ili budu pod nadležnošću Vlade Bosne i Hercegovine, ili budu raspušteni i razoružani, a njihovo oružje bude stavljeno pod efektivan međunarodni nadzor (vidjeti Rezoluciju 757 Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija). Dok se JNA formalno povukla iz Bosne i Hercegovine 19. maja 1992. godine, Generalni sekretar Ujedinjenih nacija i Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju (u daljem tekstu: „MKSJ“) - sud Ujedinjenih nacija koji se bavi ratnim zločinima koji su se desili tokom sukoba na Balkanu tokom 1990-ih godina

¹ U avgustu 1992. godine, samo-proglašena Srpska Republika Bosna i Hercegovina promijenila je naziv u Republika Srpska. U decembru 1995. godine, kada je „Dejtonski sporazum“ stupio na snagu (vidjeti stav 9 dolje), priznata je kao entitet Bosne i Hercegovine.

² Bošnjaci su bili poznati kao Muslimani do rata 1992-95. godine. Kako je objašnjeno u presudi *Palić protiv Bosne i Hercegovine* (br. 4704/04 stav 6, 15. februar 2011. godine i fusnote), termin Bošnjaci ne treba miješati sa terminom Bosanci, koji se često koristi da označi građane Bosne i Hercegovine, bez obzira na etničko porijeklo.

– kasnije je utvrdio da su pripadnici JNA koji su rođeni u Bosni i Hercegovini zapravo ostali tamo sa svojom opremom i pridružili se VRS snagama, a da su samo oni rođeni u Srbiji i Crnoj Gori napustili Bosnu i Hercegovinu i pridružili se snagama jugoslovenske vojske (vidjeti *Dokić protiv Bosne i Hercegovine*, br. 6518/04, stav 15, 27. maj 2010. godine i izvori tamo citirani).

8. Do 22. maja 1992. godine, Bosna i Hercegovina je bila međunarodno priznata i tog dana je postala država članica Ujedinjenih Nacija.

9. Sukob je okončan 14. decembra 1995. godine kada je Opšti okvirni sporazum za mir (poznat kao „Dejtonski sporazum“) stupio na snagu (za više informacija vidjeti *Palić protiv Bosne i Hercegovine*, br. 4704/04, stav 6, 15. februar 2011. godine).

10. Dana 4. februara 2003. godine, FRJ je postala Državna zajednica Srbije i Crne Gore.

11. Dana 3. juna 2006. godine, Crna Gora je proglasila nezavisnost, nakon referenduma održanog 21. maja 2006. godine. Republika Srbija je postala država nasljednica državne zajednice Srbije i Crne Gore.

2. Prinudno preseljenje najbližih srodnika podnositeljki predstavke

12. U aprilu i maju 1992. godine, mnogi Srbi i Bošnjaci, uključujući najbliže srodnike podnositeljki predstavke (kako je navedeno u prilogu), napustili su Bosnu i Hercegovinu i preselili se u Crnu Goru.

13. U periodu od 24 do 27. maja 1992. godine grupa od između sedamdeset tri i osamdeset tri lica (brojna dokumentacija priložena u spisima predmeta navode različite cifre – vidjeti stavove 18 *in fine*, 30, 40 i 51 dolje), uključujući najbliže srodnike podnositeljki predstavke, privedeni su u različitim gradovima Crne Gore od strane pripadnika Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Crne Gore, koja je u to vrijeme bila dio FRJ i predati su snagama samo-proglašene Srpske Republike Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu „Republika Srpska“).

14. Posmrtni ostaci dvoje najbližih srodnika podnositeljki predstavke naknadno su pronađeni u masovnoj grobnici u Bosni i Hercegovini i identifikovani putem DNK analize. U periodu između 18. avgusta 1998. godine i 9. maja 2005. godine, srodnici ostalih podnositeljki predstavke su proglašeni mrtvim odlukama sudova Bosne i Hercegovine. Njihovi posmrtni ostaci nijesu pronađeni do danas.

3. Postupci koji su uslijedili u Crnoj Gori

(a) Građanski postupci

15. U periodu od decembra 2004. godine do marta 2005. godine, podnositeljke predstavke su podnijele građanske tužbe za naknadu štete protiv Republike Crne Gore (tačnije Ministarstva unutrašnjih poslova) Osnovnom sudu u Podgorici. Tvrdile su da su njihovi najbliži srodnici

nezakonito lišeni slobode i deportovani u Republiku Srpsku, gdje su ubijeni. Tvrdile su da je na taj način tužena strana počinila ratni zločin protiv civilnog stanovništva na način što ih je nezakonito lišila slobode sa smrtnom posljedicom, te je na taj način povrijeđena zabrana diskriminacije, pravo na slobodu i sigurnost i pravo na život. Podnositeljke predstavke su tvrdile, *inter alia*, da tužena strana više od dvanaest godina nije sprovela adekvatnu i ozbiljnu istragu i krivično gonjenje protiv lica koja su odgovorna za konkretna krivična djela – konkretno protiv lica koja su dovela u opasnost živote njihovih srodnika, odnosno lica odgovornih za naređivanje i izvršavanje krivičnog djela koje je za posljedicu imalo njihovu smrt. Ukupno su podnijete četrdeset dvije građanske tužbe od strane 193 člana porodica lica predatih snagama Republike Srpske u maju 1992. godine. U skladu sa zakonima koji su u to vrijeme bili na snazi, državu je u građanskim postupcima zastupao Vrhovni državni tužilac (vidjeti stavove 55 i 57 dolje) koga su u konkretnim predmetima zastupali G.R. i M.M, zamjenici državnog tužioca u Podgorici.

16. U periodu između 29. juna 2006. godine i 1. februara 2008. godine Osnovni sud u Podgorici je presudio djelimično u korist prve, druge, treće, pete i šeste podnositeljke predstavke i dosudio im određene iznose. Sud je, u suštini, utvrdio da su srodnici podnositeljki predstavki bili nezakonito lišeni slobode i prava na žalbu. Sud je takođe utvrdio da su mogli biti predati samo u skladu sa postupkom koji uređuje postupak ekstradicije koji se pokreće na zahtjev druge države, što ovdje nije bio slučaj. Dodatno, sud je smatrao da je Konvencija Ujedinjenih nacija u vezi statusa izbjeglica („Konvencija o zaštiti izbjeglica“) bila primjenjiva i da je povrijeđen član 33 iste (vidjeti stav 78 dolje). Isti sud je odbio tužbu četvrte podnositeljke predstavke kao neosnovanu i tužbu sedme podnositeljke predstavke kao neblagovremenu. U spisima predmeta ne postoje informacije o tome da li su stranke u postupku uložile žalbe na sve ove presude.

17. Dana 25. decembra 2008. godine, Vlada Crne Gore je odlučila da riješi svih četrdeset dva predmeta. Do 27. decembra 2008. godine postignuta su poravnanja u vezi sva četrdeset dva predmeta (uključujući podnositeljke predstavke). Do 29. decembra 2008. godine, Ministarstvo finansija je ukupno isplatilo 4.135.000,00 eura suprugama, djeci, roditeljima, braći i sestrama žrtava. Podnositeljke predstavke su ukupno primile 165.000,00 eura. Konkretno, prva i druga podnositeljka predstavke su primile po 25.000,00 eura; treća podnositeljka predstavke je primila 35.000,00 eura (25.000,00 eura kao majka jedne žrtve i 10.000,00 eura kao sestra druge žrtve); četvrta podnositeljka predstavke je primila 10.000,00 eura, peta podnositeljka je primila 10.000,00 eura; šesta podnositeljka predstavke je primila 35.000,00 eura (25.000,00 eura kao supruga jedne žrtve i 10.000,00 eura kao sestra druge žrtve), a sedma podnositeljka predstavke je primila 25.000,00 eura. U izjavama o poravnanju je navedeno da se „isplatom navedenih iznosa na ime nadoknade, tužilje smatraju u potpunosti obeštećenim za svu ...štetu nastalu

smrću [njihovih najbližih srodnika] i odriču se svih mogućih budućih zahtjeva za nadoknadom po ovom osnovu“. Istovremeno, Osnovni sud u Podgorici, nakon što je očigledno ponovo pokrenuo postupak, prihvatio je poravnanja i ukinuo svoje prvostepene presude donijete u korist podnositeljki predstavke.

(b) Krivični postupak

(i) Istraga i suđenje

18. Dana 18. oktobra 2005. godine Viši državni tužilac N.R., podnio je zahtjev za sprovođenje istrage u vezi šest lica koja su bila na sljedećim pozicijama u državnom aparatu Republike Crne Gore, koja je bila dio FRJ u vrijeme konkretnih događaja 1992. godine: pomoćnik ministra unutrašnjih poslova, načelnici dva Centra bezbjednosti Uprave policije (u daljem tekstu: „Centri bezbjednosti“), zamjenik načelnika Centra bezbjednosti, komandir stanice milicije i operativni radnik DB-a. Osumnjičeni su da su počinili ratne zločine protiv osamdeset tri izbjeglice iz Bosne i Hercegovine na način što su ih lišili slobode i predali ih policijskim službenicima iz četiri opštine Bosne i Hercegovine.

19. Tužilac je predložio da osumnjičeni budu saslušani, zajedno sa devedeset dva svjedoka i/ili oštećenih, uključujući: prvu, drugu, šestu i sedmu podnositeljku predstavke; srodnika treće, četvrte, pete i šeste podnositeljke predstavke, nestalog sina treće podnositeljke predstavke; dvadeset dva člana porodica drugih žrtava; N.P., ministra unutrašnjih poslova nakon 14. jula 1992. godine i M.B. predsjednika Republike Crne Gore koja je bila dio FRJ u vrijeme konkretnih dešavanja.

20. U novembru 2005. godine istražni sudija je saslušao šest osumnjičenih.

21. Dana 18. februara 2006. godine Viši sud u Podgorici je odlučio da sprovede istragu u odnosu na šest lica zbog sumnje da su počinili ratni zločin protiv civilnog stanovništva.

22. U periodu između novembra 2006. godine i aprila 2008. godine pred Višim sudom u Podgorici saslušano je sedam svjedoka: dva svjedoka su saslušana u novembru 2006. godine, dva u maju 2007. godine, a tri u aprilu 2008. godine.

23. U martu 2008. godine, Viši sud je zatražio asistenciju policije zbog pokušaja da pronađe četiri preostala svjedoka. Istovremeno je zatražio međunarodnu pravnu pomoć od tužilaštva Bosne i Hercegovine, Ministarstva pravde Republike Srpske (entitet Bosne i Hercegovine) i Okružnog suda u Beogradu u Srbiji. Zatražio je da dvadeset osam oštećenih budu saslušani kao svjedoci, skupa sa ostalih dvadeset devet svjedoka.

24. U aprilu i maju 2008. godine tužilaštvo Bosne i Hercegovine je saslušalo dvadeset svjedoka, uključujući prvu, drugu, treću, šestu i sedmu podnositeljku predstavke. Ostali svjedoci su ili odbili da svjedoče ili su se odselili ili nijesu bili pozvani zbog činjenice da su detalji o njihovim

adresama bili nepotpuni ili su nedostajali. Viši sud u Podgorici je tražio da se saslušaju još neka lica.

25. U maju 2008. godine, u Srbiji su saslušana tri svjedoka.

26. Istražni sudija Višeg suda u Podgorici i zamjenik Specijalnog državnog tužioca, L.V. prisustvovali su saslušanjima u Bosni i Hercegovini i Srbiji. Saslušanjima u Srbiji su takođe prisustvovala tri tužena i punomoćnik još jednog tuženog.

27. Od maja do septembra 2008. godine, u Republici Srpskoj su saslušana četiri svjedoka.

28. U periodu između maja i decembra 2008. godine u Višem sudu u Podgorici saslušano je četrdeset devet svjedoka.

29. U oktobru 2008. godine, istraga je proširena na još tri lica.

30. Gore navedeni zamjenik specijalnog državnog tužioca L.V. je 19. januara 2009. godine podigao optužnicu protiv devet lica koja su u vrijeme događaja bila pripadnici MUP-a Republike Crne Gore, u sastavu SRJ, zbog sumnje da su počinili krivično djelo ratni zločin protiv civilnog stanovništva: dva pomoćnika ministra unutrašnjih poslova, tri načelnika Centara bezbjednosti, jedan rukovodilac sektora Odjeljenja državne bezbjednosti Herceg Novi, načelnik Odjeljenja državne bezbjednosti Ulcinj, načelnik policije u Herceg Novom i obavještajac Odjeljenja državne bezbjednosti Herceg Novi. Optuženi su za povredu međunarodnog prava, tokom i u vezi sa oružanim sukobom na teritoriji Bosne i Hercegovine, za nezakonito preseljavanje sedamdeset i devet civila - državljana Bosne i Hercegovine, koji su imali status "izbjeglica" (uključujući i najbliže srodnike podnositeljki predstavke). U optužnici se precizira da su izvršili naredbu ministra unutrašnjih poslova da postupe po zahtjevima MUP-a Republike Srpske da liše slobode lica koja su došla sa teritorije Bosne i Hercegovine i vrate ih u Bosnu i Hercegovinu. Naime, prvookrivljeni je od službenika Odjeljenja državne bezbjednosti tražio da prikupe podatke o određenim licima za kojima se tragalo i da te podatke proslijede Upravi službe državne bezbjednosti, a zatim odjeljenjima javne bezbjednosti unutar svojih centara, uz zahtjev za dalja uputstva; drugookrivljeni je 23. maja 1992. godine svim centrima bezbjednosti proslijedio telegram kojim traži postupanje po zahtjevu MUP-a Republike Srpske za pritvaranje svih Srba sa područja BiH starosti od 18 do 60 godina, kako bi bili vraćeni u Bosnu i Hercegovinu. Postupajući po tim zahtjevima, trećookrivljeni, četvrtookrivljeni i petookrivljeni su prikupljali i pribavljali podatke od Republike Srpske, a zatim ih prosljeđivali Odjeljenju državne bezbjednosti (od kojeg su dobijali uputstva o daljem postupanju) i Odjeljenjima javne bezbjednosti u Herceg Novom, Baru i Ulcinju. Šestookrivljeni, sedmookrivljeni, osmookrivljeni i devetookrivljeni su na osnovu tih informacija od ovlašćenih lica u navedenim centrima bezbjednosti tražili da identifikuju lica sa područja Bosne i Hercegovine, da ih liše slobode i vrate ih na područje Bosne i Hercegovine. Nakon toga su ovlašćeni službenici iz tih centara bezbjednosti protivpravno lišili slobode sedamdeset

i devet državljana Bosne i Hercegovine i prisilno ih deportovali u više navrata, a neke od njih (među kojima su sinovi prve i druge podnositeljke predstavke) predali službeniku Kazneno-popravnog doma u Foči, a ostale (uključujući najbliže srodnike ostalih podnositeljki predstavke) Sekretarijatu za unutrašnje poslove u Srebrenici, a neke policiji u Sokocu. Optužnica se odnosila na: član 3 stav 1(c) (u vezi s članom 147) Četvrte ženevske konvencije (vidjeti stavove 71 i 72 dolje); član 4 stav 2 (e) i član 17 Dodatnog protokola II Ženevskih konvencija; član 5 Evropske konvencije o ljudskim pravima; član 1A stav 2 i član 33 stav 1 Konvencije o izbjeglicama iz 1951. godine; član 1 stav 2 Protokola o statusu izbjeglica iz 1967. godine i član 142 stav 1 Krivičnog zakonika SRJ.

31. Optužnicom je predloženo saslušanje okrivljenih, uz više od stotinu svjedoka i punomoćnika oštećenih porodica, kao i čitanje više od sedamdeset pisanih dokaza.

32. Viši sud u Podgorici 2009. godine objavio je informativni letak za oštećena lica i svjedoke. Sadržao je podatke, *inter alia*, o: svjedočenju; postupku koji treba da uslijedi u slučaju da se ranija izjava svjedoka razlikuje od novije ili od izjava drugih uključenih; sigurnosti svjedoka i raznim praktičnim pitanjima. Isti je dostavljen svim učesnicima u postupku i objavljen na oglasnoj tabli Višeg suda i na veb stranici Višeg suda.

33. Prvoj, drugoj, trećoj i šestoj podnositeljki predstavke nadoknađeni su putni troškovi do suda i dnevni troškovi u maju 2010. godine i septembru 2012. godine, a sedmoj podnositeljki predstavke su troškovi nadoknađeni u septembru 2012. godine.

34. Iz spisa predmeta proizilazi da je 15. februara 2011. godine i 14. septembra 2012. godine zamjenik Specijalnog državnog tužioca izmijenio činjenični opis iz optužnice.

35. Tokom suđenja održana su 52 ročišta: 2009. godine dva, 2010. godine četrdeset i jedno 2011. godine četiri i 2012. godine pet. Odloženo je pet ročišta: tri 2010. godine, jedno 2011. godine i jedno 2012. godine. Sud je saslušao sve okrivljene i pet svjedoka. Na osnovu saglasnog prijedloga stranaka u postupku pročitani su iskazi još devedeset i dva svjedoka, kao i više od 120 pisanih dokaza.

36. Tokom postupka: (a) jedan od okrivljenih je izjavio da je upozoravao komšije da sakriju njihovog sina, jer nije znao na osnovu čega su uhapšeni ljudi iz Bosne i Hercegovine; (b) drugi okrivljeni je izjavio da su ih prevarile "bosanske strukture" i da su znali što će biti s uhapšenima, ne bi ih vratili. Takođe je tvrdio i da je u to vrijeme (28. maja 1992. godine) još jedan autobus bio "spreman za polazak", ali su pustili te ljude da slobodno odu, čime je akcija zapravo okončana. On je dalje tvrdio da su on i njegove kolege imali informacije da se pripremaju terorističke akcije u jednom od gradova u Crnoj Gori i da je njihov zadatak bio da spriječe da se rat prelije u Crnu Goru. Potjernice su raspisane u odnosu na neka od lica za kojima je tragala Bosna i Hercegovina; (c) načelnik Centra bezbjednosti u Kotoru je dao iskaz da su

njegovi službenici oslobodili pet zarobljenih Bošnjaka, jer su se plašili što bi im se moglo dogoditi ako ih predaju snagama VRS-a; i (d) generalni sekretar Crvenog krsta Crne Gore izjavio je da su svi oni koji su izbjegli u Crnu Goru iz drugih republika bivše Jugoslavije imali status izbjeglica.

37. Prema nekim svjedočkim iskazima, jedan od autobusa u kome su se nalazila neka od lica koja su predana snagama samoproglašene Republike Srpske pogođen je granatama koje su ispalili Bošnjaci, dok su prolazili kroz Bosnu i Hercegovinu.

38. U izvještaju Službe državne bezbjednosti Herceg Novi od 1. jula 1992. godine navodi se da je nakon izbijanja oružanog sukoba u Bosni i Hercegovini više hiljada Srba i Bošnjaka potražilo utočište u Herceg Novom. U istom izvještaju stoji da je Služba državne bezbjednosti došla do saznanja da su u Bosni i Hercegovini ubijena 22 Bošnjaka koja su predana 25. maja 1992. godine, iako je bilo rečeno da će biti razmijenjeni za druge zarobljenike.

39. Iz spisa predmeta se vidi da je najmanje sedam predatih preživjelo. Najmanje jedan od njih je bio Bošnjak.

(ii) Presuda Višeg suda

40. Viši sud je 22. novembra 2012. godine, nakon ponovnog suđenja, u vijeću od troje sudija, presudom na 107 stranica oslobodio sve optužene. Sud je ispitao činjenice predmeta i utvrdio da je 25. i 27. maja 1992. godine ukupno sedamdeset i troje civila (od kojih neki Srbi, a neki od njih Bošnjaci – uključujući i najbliže srodnike podnositeljki predstavke) nezakonito lišeno slobode od strane policije u Crnoj Gori.

41. Najvažniji izvodi iz presude su sljedeći :

“... na nesumnjiv način je utvrđeno da su izvršavajući naredbu ministra unutrašnjih poslova Crne Gore, sada pokojnog P.B. , da se postupi po zahtjevima MUP-a Republike Srpske da ... se Muslimani koji su došli sa teritorije Bosne i Hercegovine liše slobode i vrate u Bosnu i Hercegovinu...

... na nesumnjiv način je utvrđeno ... da izvršavajući naredbu Ministra unutrašnjih poslova, sada pokojnog P.B. da se postupi po zahtjevu Ministarstva unutrašnjih poslova [Republike Srpske]..., [jedan od okrivljenih] uputio svim Centrima bezbjednosti u Republici Crnoj Gori... telegram od 23. maja 1992. godine kojim je traženo da se postupi u skladu sa zahtjevom Ministarstva unutrašnjih poslova [Republike Srpske] da se sva lica sa područja Bosne i Hercegovine, [srpske nacionalnosti], starosti od 18 do 60 godina privedu radi preuzimanja i vraćanja u Bosnu i Hercegovinu i [ii] izvršavajući naredbu Ministra unutrašnjih poslova Republike Crne Gore, sada pokojnog P.B. – a koja je bila u formi telegrama ... i koja se odnosila na lica [muslimanske nacionalnosti] i postupajući po telegramu od 23. maja 1992. godine zahtijevali od ovlašćenih službenika ... da liše slobode lica [koja dolaze sa teritorije Bosne i Hercegovine], privedu ih i vrate na teritoriju Bosne i Hercegovine, nakon čega su ih ovlašćeni službenici Centara bezbjednosti ... lišili slobode i u više navrata predali predali [policiji i radnicima Kazneno-popravnog doma] u Foči i [policiji] u Srebrenici...

...

ODLUKA KRDŽALIJA I DRUGE PROTIV CRNE GORE

Dakle, nesumnjivo je utvrđeno da su oštećeni bili civili, da su protivpravno lišeni slobode, a potom vraćeni u Bosnu i Hercegovinu, i to [Srbi] zbog izbjegavanja vojne obaveze i [Muslimani] zbog razmjene za zarobljene srpske teritorijalce.

...

... U informaciji dostavljenoj od strane ministra Unutrašnjih poslova ... od 24. novembra 1992. godine se između ostalog navodi da je, u načelu, važio stav nadležnog tužilaštva da je cjelishodnije ...zbog teškoća u obezbjeđivanju materijalnih dokaza i svjedoka – izvršiti predaju potraživanih lica nadležnom organu međunarodno priznate Bosne i Hercegovine. Međutim, takvi činjenični navodi nijesu relevantni u smislu procjene krivične odgovornosti optuženih ni u ZKP-u [SFRJ ili SRJ] niti u Zakonu o unutrašnjim poslovima [Socijalističke Republike Crne Gore].

Ustavom Savezne Republike Jugoslavije iz 1992. godine u članu 23 je zagantovano da svako ima pravo na ličnu slobodu i da niko ne smije biti lišen slobode osim u slučajevima i po postupku koji su utvrđeni saveznim zakonom. ...

Nakon što je BiH međunarodno priznata, Ministarstvo unutrašnjih poslova Crne Gore nije imalo ovlašćenja da servisira zahtjeve Centara bezbjednosti Bosne i Hercegovine na način kako je to uradilo. ... Zakonska regulativa koja se odnosi na postupak pružanja međunarodno pravne pomoći u krivično pravnim stvarima propisana je u članovima tada važećeg 517-540 ZKP-a SFRJ, te su lica iz BiH mogla biti predana tek ukoliko se ispune pretpostavke za ekstradiciju, a nakon što je postupak ekstradicije pokrenut po molbi strane države ... i donijetog rješenja da su ispunjene zakonske pretpostavke za ekstradiciju. ... U konkretnom slučaju, lica su neustavno lišavana slobode ... i Ustavom zajamčenog prava na žalbu ili drugog pravnog lijeka ..., te protivno njihovoj volji vraćeni u Bosnu i Hercegovinu. ...

...

Ni jednim izvedenim dokazom ... nijesu utvrđeni činjenični navodi iz optužnice da [jedan od okrivljenih] izvršavajući naredbu [pokojnog] ministra Unutrašnjih poslova ... da se postupi po zahtjevima ... [Republike Srpske]...

Izvedenim dokazima nijesu utvrđeni činjenični navodi optužnice da su [trojica optuženih] postupali po naredbi [pokojnog] Ministra ... kojom je naređeno da se postupi po zahtjevima ... [Republike Srpske]...

...

Ratni zločin protiv civila na osnovu člana 142 Krivičnog zakonika SFRJ se vrši za vrijeme rata ili oružanog sukoba ... a pojam oružani sukob ne obuhvata samo međunarodni oružani sukob već i unutrašnji oružani sukob, ukoliko su ispunjeni uslovi iz II Dopunskog protokola uz Ženevsku konvenciju iz 1949. godine. Za postojanje krivičnog djela dovoljno je preduzimanje bilo koje od brojno alternativno nabrojanih radnji, kada je žrtva civilno stanovništvo. Ratni zločin se može izvršiti [ili] naređivanjem izvršenja zabranjenih radnji ili izvršenjem tih radnji. ...

Da bi se krivično djelo okategorisalo kao ratni zločin a ne kao neko drugo djelo, opredjeljujuće je da:

- oštećena strana pripada kategoriji lica koja su zaštićena pravilima Međunarodnog prava, i
- da je u vrijeme (i u mjestu izvršenja djela) postojalo stanje rata, oružanog sukoba, da postoji veza između krivičnog djela i oružanog sukoba i da se krše pravila Međunarodnog prava.

ODLUKA KRDŽALIJA I DRUGE PROTIV CRNE GORE

...

Radilo se o oružanom sukobu između pripadnika naroda koji su živjeli na teritoriji [Bosne i Hercegovine], Srba, Hrvata i Muslimana; zbog čega ovaj sukob nema karakter međunarodnog oružanog sukoba...

...

...Kod postojanja oružanog sukoba aktivni učesnici u sukobu su u obavezi da poštuju Odredbe Međunarodnog prava, odnosno Ženevske konvencije i dopunske Protokole. ...

...

Optužnicom ... optuženim se stavlja na teret da su kršili pravila Međunarodnog prava nezakonitim preseljavanjem civilnog stanovništva – državljana Bosne i Hercegovine muslimanske i srpske nacionalnosti koja su imali status „izbjeglica“ ...

...

... Opisujući radnju izvršenja optuženih i ako im se stavlja na teret da se radi o preseljenju lica koja su imala status „izbjeglice“ u skladu sa Konvencijom i Protokolima uz Konvenciju o statusu izbjeglica, tužilac ne navodi ni pravne termine niti daje opis radnji iz kojih bi proizilazilo da su imali takav status. Dakle, tužilac navodi odredbe koje nijesu ugrađene u činjenični opis.

...

... Iako im [optuženim] stavlja na teret postupanje suprotno tački c) člana 3 stav 1 IV Ženevske Konvencije, [tužilac] ne navodi ni pravne termine niti daje opis radnji koje se odnose na povredu ličnog dostojanstva, naročito uvrjednive i ponižavajuće postupke.

Dakle, tužilac navodi postupanje optuženih suprotno odredbama Međunarodnog prava pozivajući se na norme Međunarodnog prava koje nijesu ugrađene u činjenični opis [sadržan u optužnici].

...

... Tužilac u optužnici optuženim stavlja na teret da su vršili nezakonito „preseljavanje“ civilnog stanovništva kao jednu od alternativnih radnji člana 142 stav 1 KZ SRJ, a kao povredu međunarodnog prava navodi postupanje kršenjem pravila člana 17 Dopunskog protokola II koji kao kršenje ... međunarodnog prava propisuje samo radnju „premještanja“. Zamjenik Specijalnog tužioca je na zapisniku o glavnom pretresu izmijenila optužnicu, izostavljajući iz činjeničnog opisa da su optuženi postupali i protivno odredbi člana 147 IV Ženevske konvencije, a koja odredba se odnosi između ostalog i na radnju „preseljenje“ (i koja odredba se odnosi samo međunarodne oružane sukobe).

I preseljavanje (deportacija) i premještanje odnose se na nedobrovoljnu i nezakonitu evakuaciju pojedinaca sa teritorije na kojoj borave. Međutim, prema međunarodnom običajnom pravu ta dva pojma nijesu istog značenja. „Preseljavanje“ (deportacija) predstavlja odvođenje van granice države, a „prisilno premještanje“ u smislu člana 17 II Dopunskog protokola odnosi se na premještanje unutar važećih državnih granica. Identičan stav je zauzet i u presudama međunarodnog suda i to u predmetima kao što su *Milutinović* ..., *Krstić* ..., *Krnjojelac* ..., *Simić i drugi* ..., *Brđanin* ..., i *Blagojević* ...

...

I prema Rimskom statutu Međunarodnog krivičnog suda i premještanje i preseljavanje se vrše u smislu protjerivanja lica sa područja na kojima su legalno nastanjena.

ODLUKA KRDŽALIJA I DRUGE PROTIV CRNE GORE

U konkretnom slučaju vraćanje lica u BiH nije bilo u svrhu da se ta lica protjeraju. Kod izvršioca mora da postoji namjera da se osoba trajno udalji sa nekog područja što implicira namjeru da im se onemogući povratak i da se to vrši na diskriminatorskim osnovama.

...

Da se preseljavanje (odnosno premještanje koju radnju tužilac optuženim optužnicom stavlja na teret) ne vrši na diskriminatorskim osnovama, upravo je sud utvrdio iz činjenice da su u isto vrijeme na prostor BiH skupa sa licima muslimanske nacionalnosti vraćena i lica srpske nacionalnosti. Jedan broj lica srpske nacionalnosti se odmah nakon što je vraćen na prostor BiH vratio u Crnu Goru,... gdje jedan broj i danas živi...

...

Teza tužioca da je preseljavanje vršeno na diskriminatorskim osnovama time što su lica muslimanske nacionalnosti vraćena da bi služila za razmjenu, a lica srpske nacionalnosti da bi učestvovala u oružanom sukobu, pri čemu se upravo pravila razlika između tih lica po etničkoj pripadnosti, ni u kom slučaju se ne može podvesti pod pojmom diskriminacije na osnovu nacionalne pripadnosti (rasna diskriminacija). Naime, prema Međunarodnoj konvenciji o eliminaciji svih vrsta rasne diskriminacije ... termin rasna diskriminacija označava bilo kakvo pravljenje razlika, isključivanje, ograničavanje ili favorizovanje na osnovu rase, boje kože, porodičnog, nacionalnog ili etničkog porijekla koji imaju svrhu ili efekat poništavanja ili umanjivanja priznanja, uživanja ili ostvarivanja, na jednakim osnovama, ljudskih prava i osnovnih sloboda u političkom, ekonomskom, socijalnom, kulturnom ili bilo kom drugom polju društvenog života“, a što u konkretnom slučaju ne stoji, jer je rasna diskriminacija – mjere i postupci kojima se ograničavaju prava jedne etničke grupe ili cijelog naroda i postavlja vidna razlika u tretiranju ove grupe ili naroda i drugih prema kojima se postupa normalno.

Da se u konkretnom slučaju ne radi o „preseljavanju“, dakle o radnji koja se optuženim optužnicom Specijalnog tužioca stavlja na teret, upravo proizilazi i iz same optužnice u kojoj tužilac navodi, stavljajući optuženima na teret da su civilna lica imala pravo da njihova ličnost, čast i ubjeđenje „da ne treba da učestvuju u oružanom sukobu“ budu poštovana, iz čega proizilazi da tužilac radnju izvršenja „preseljavanje“ koju optuženim stavlja na teret opisuje kao sasvim drugu radnju iz koje proizilazi da su civilna lica vraćena u BiH upravo da bi učestvovala u oružanom sukobu, a ne da bi bila preseljena.

Kao jedan od oblika radnje izvršenja krivičnog djela iz člana 142 stav 1 KZ SRJ, propisana je samo radnja „preseljavanje“ ali ne i radnja „premještanje“ koja se navodi u članu 17 Dopunskog Protokola uz Ženevsku konvenciju od 12. avgusta 1949. godine o zaštiti žrtava nemeđunarodnih oružanih sukoba (Protokol II) i koje kršenje norme tužilac optuženim stavlja na teret.

Sa druge strane, a nasuprot stavu tužioca treba imati u vidu da je za postojanje krivičnog djela ratni zločin protiv civilnog stanovništva potrebno da se vrši kršenjem pravila Međunarodnog prava, koje obavezuje aktivne učesnike u ratu, oružanom sukobu, odnosno ratnoj okupaciji. Zbog toga učinilac ovog djela može biti samo pripadnik vojne, političke ili administrativne organizacije strane u sukobu, kao i svako lice koje se nalazi u njenoj službi bez obzira na to da li je bilo pripadnik oružanih formacija ili kakvih drugih nenaoružanih organizacija koje bi se svojom aktivnošću svrstale uz neku od strana u sukobu. Lice koje bi van ovako shvaćenog organizacionog sastava izvršilo neku od radnji navedenih u ovom članu ne bi odgovaralo za ratni zločin već za odgovarajuće krivično djelo bez obzira na to što je djelo izvršeno za vrijeme rata,

ODLUKA KRDŽALIJA I DRUGE PROTIV CRNE GORE

oružanog sukoba ili okupacije. Tužilac u optužnici ne navodi ni ko su strane u sukobu, odnosno između koga se vodio oružani sukob. Konačno, ni tužilac u optužnici ne stavlja optuženim na teret da postupaju kao pripadnici strana u sukobu, već naprotiv navodi da postupaju izvršavajući naredbu Ministra MUP-a RCG, sada pokojnog B.P.

...

I prema teoriji Međunarodnog prava u ime strana u sukobu oružane operacije izvode oružane snage kao specijalizovani dio unutrašnje strukture strana u sukobu. Organizacija oružanih snaga kao i pitanja u vezi sa njenim funkcionisanjem su u strogo unutrašnjoj nadležnosti svake države.

Oružane snage su sve organizovane borbene jedinice koje su pod komandom jedne od strana u sukobu, kako države tako i nedržavnih aktera. ...

...

Dana 27. aprila 1992. godine proglašen je Ustav SRJ, kojim činom je SFRJ legalno prestala da postoji, a stvorena je Savezna Republika Jugoslavija.

...

U ratu, za vrijeme neposredne opasnosti i u drugim vanrednim prilikama, milicija može biti upotrijebljena i za izvršavanje borbenih zadataka oružanih snaga u skladu sa zakonom. ...

Članom 78 Ustava SRJ propisano je da Savezna skupština između ostalog ... proglašava ratno stanje, stanje neposredne ratne opasnosti i vanredno stanje. Članom 99 između ostalog propisano je da kada Savezna skupština nije u mogućnosti da se sastane ... Savezna Vlada proglašava nastupanje neposredne ratne opasnosti, ratnog stanja ili vanrednog stanja.

Savezna skupština ni Savezna Vlada nijesu proglasile neposrednu ratnu opasnost, ratno stanje, ili vanredno stanje.

U konkretnom slučaju, optuženi nijesu bili pripadnici oružanih formacija, niti su bili u službi bilo koje od strana u sukobu u Bosni i Hercegovini. Tužilac u optužnici optuženim i ne stavlja na teret da postupaju kao pripadnici i koje od strana u sukobu. Optuženi su kao pripadnici MUP-a RCG pristupili svakodnevnim djelatnostima, a u konkretnom slučaju postupali su po naredbi Ministra unutrašnjih poslova, sada pokojnog P.B. koja je bila u formi telegrama – identifikovali su i priveli lica koja su došla sa teritorije Bosne i Hercegovine, a nalazila su se na teritoriji Republike Crne Gore i ista shodno zadatoj naredbi predali organima Bosne i Hercegovine ... Djelatnost optuženih, kao i sama naredba sa stanovišta Međunarodnog prava je bila nezakonita, ali s obzirom da nije dokazano da su optuženi kao pripadnici MUP-a pripadali dijelu oružanih snaga SRJ niti pak da su bili u službi bilo koje od strana u sukobu i time bili aktivni učesnici u oružanom sukobu u kom slučaju bi za njih bila obavezujuća pravila Međunarodnog prava, to samim tim njihova djelatnost ne može se posmatrati i ocjenjivati u smislu izvršenja radnji predviđenih čl. 142 KZ SRJ ..., jer za tako nešto ne postoji određeno svojstvo – pripadništvo oružanim snagama ili pripadništvo službi neke od strana u sukobu.

Kako nije dokazano da su optuženi izvršili predmetno krivično djelo, sud ih je na osnovu člana 373 tačka 2 ZKP-a oslobodio optužbe. ...”

42. Prilikom utvrđivanja činjenica, sud je objasnio koje materijalne dokaze je prihvatio, a koje nije i iz kog razloga.

(iii) *Presuda Apelacionog suda*

43. Nakon žalbe Vrhovnog državnog tužioca i nekoliko oštećenih strana, Apelacioni sud u Podgorici, 17. maja 2013. godine, potvrdio je gore navedenu presudu, u suštini ponavljajući obrazloženje.

44. Relevantni dio presude glasi kako slijedi:

“...[u prvostepenoj] presudi je opširno i detaljno izloženo utvrđeno činjenično stanje i navedeni ... jasni razlozi iz kojih dokaza je ono utvrđeno, ... uz pravilno ukazivanje na nedostatke i neugrađenosti u činjeničnom opisu izmijenjene optužnice pravnih termina i radnji koje ukazuju na povrede normi međunarodnog prava na koje se državni tužilac poziva u optužnici ...

Prvostepeni sud je, ocjenjujući savjesno i sa jednakom pažnjom odbranu optuženih i ostale izvedene dokaze iz kojih su utvrđene činjenice, cijeneći ih pojedinačno i dovodeći ih u međusobnu vezu, pravilno utvrdio i u potpunosti razjasnio sve bitne činjenice važne za pravilno presuđenje i zakonito donošenje odluke, a potom je pravilno tom ocjenom izveden zaključak da nije dokazano da su optuženi učinili krivično djelo za koje su optuženi ...

Imajući u vidu sadržinu odredbi člana 3 stav 1 (c) Ženevske konvencije o zaštiti građanskih lica za vrijeme rata, ... člana 4 stavovi 1 i 2 (e) Dopunskog protokola uz ovu Konvenciju, ... i člana 17 istog Dopunskog protokola ... (koje norme su prema izmijenjenoj optužnici kršene od strane optuženih), očigledno je da one nijesu ugrađene u činjenični opis izmijenjene optužnice. Za pravilnu ocjenu povreda ovih normi nije bilo dovoljno navesti da se radi o povredama ljudskog dostojanstva lica koja ne učestvuju direktno u neprijateljstvima i koja imaju pravo da njihova ličnost, čast i ubjeđenje da ne treba da učestvuju u oružanom sukobu budu poštovani i u odnosu na koje se mora postupiti u svakoj prilici čovječno i bez ikakve nepovoljne diskriminacije zasnovane na vjeri ili ubjeđenju, već je bilo potrebno i konkretizovati ... o kakvim povredama ličnog dostojanstva i ponižavajućim postupcima se radilo, obzirom da su u konkretnom slučaju civili srpske i muslimanske nacionalnosti iz različitih razloga vraćeni u BiH. Bilo je potrebno navesti ... na koji način su optuženi kršili pravila međunarodnog prava iz člana 17 navedenog protokola, koji se odnosi na zabranu prinudnog „premještanja“ civila, pri čemu je u stavu 2 ovog člana imperativno propisano da civili ne smiju biti prisiljeni da napuste svoju teritoriju iz razloga koji su u vezi sa sukobom, obzirom da je u činjeničnom opisu optužnice navedeno da su optuženi vršili nezakonito „preseljavanje“ civilnog stanovništva i koja radnja prema pismeno podnijetoj optužnici predstavlja jednu od brojno propisanih alternativnih radnji izvršenja krivičnog djela stavljenog optuženima na teret.

Bilo je potrebno navesti [na koji način su optuženi prekršili član 17 Protokola iz razloga što pojmovi „preseljenje“, i „premještaj“ civilnog stanovništva nijesu dovoljno razjašnjeni u teoriji i praksi domaćeg prava, a prema međunarodnom običajnom pravu i stavovima zauzetim u više presuda međunarodnog suda (navedeni u razlozima [prvostepene] presude), (ovi izrazi) nijesu istog značenja. Iako se ova dva pojma odnose na nezakonitu evakuaciju pojedinaca sa teritorije na kojoj borave, preseljenje (deportacija) predstavlja odvođenje van granica svoje države, dok premještanje u kojem smislu je i odredba člana 17 Dopunskog protokola navedene Konvencije, se odnosi na premještanje civila unutar važećih granica i na prisilno napuštanje svoje teritorije na kojoj žive. Iz navedenog proizilazi da „preseljenje“ civilnog stanovništva (...ratni zločin protiv civila) i „premještanje“ civila (u smislu člana 17 navedenog Protokola), ne podrazumijevaju i radnju vraćanja civilnog stanovništva u svoju državu, što je u konkretnom slučaju učinjeno – i civili srpske i muslimanske nacionalnosti vraćeni su iz

ODLUKA KRDŽALIJA I DRUGE PROTIV CRNE GORE

Republike Crne Gore u Bosnu i Hercegovinu...; pa su navodi Državnog tužioca iznijeti tokom žalbenog postupka da ... vraćanje civilnog stanovništva u svoju državu je Zakonom predviđeni kao radnja „preseljavanja“ civilnog stanovništva i time znači kao radnju izvršenja krivičnog djela ratni zločin protiv civilnog stanovništva iz člana 142 KZ SRJ i istovremeno predstavlja povredu člana 17 Dodatnog protokola uz Ženevski konvenciju (koja propisuje zabranu „premještanja“ civilnog stanovništva), i povredu zabrane [o prisiljavanju] da napuste teritoriju na kojoj žive iz razloga koji su u vezi sa sukobom. U konkretnom slučaju vraćanje civilnog stanovništva u državu u kojoj živi ne predstavlja povredu ostalih normi međunarodnog prava – IV Ženevske konvencije i Dodatnog protokola... [ili] Konvencije o statusu izbjeglica i njenog protokola – koje se navode u izmijenjenoj optužnici.

Takođe, imajući u vidu [relevantne odredbe Konvencije o statusu izbjeglica i njenog Protokola], ... nije dovoljno navesti da se radilo o licima koja su imala status izbjeglice u smislu Konvencije i njenog Protokola, već je bilo potrebno konkretizovati o kojoj se kategoriji tih lica radi i o kojim zabranama protjerivanja je riječ...; pa je pravilno zaključivanje prvostepenog suda da ni ove norme međunarodnog prava koje su prema optužnici povrijeđene od strane optuženih nijesu ugrađene u činjenični opis izmijenjene optužnice.

... Kako to pravilno zaključuje prvostepeni sud, ... pri činjenici da su na teritoriji Bosne i Hercegovine zajedno vraćena lica srpske i muslimanske nacionalnosti a jedan broj lica srpske nacionalnosti odmah nakon toga se sa teritorije Bosne i Hercegovine vratio u Crnu Goru, gdje i danas živi, to se u odnosu na ova lica ne može smatrati da je to učinjeno u diskriminatornoj namjeri i da im se onemogućio povratak [u Crnu Goru] dok činjenica da su civili srpske nacionalnosti vraćeni da bi učestvovali u oružanim sukobima, a civili muslimanske nacionalnosti da bi služili za razmjenu, ne može se podvesti da se to radilo pod pojmom rasne diskriminacije u smislu odredbi Međunarodne konvencije o eliminaciji svih oblika rasne diskriminacije, a koja diskriminacija u konkretnom slučaju ne postoji, pošto ne postoje mjere i postupci kojima se ograničavaju prava jedne etničke grupe ili cijelog naroda u poređenju sa drugima prema kojima se postupa normalno.

Oštećene strane ... u svojim žalbama navode da je prvostepeni sud utvrđujući da se radilo o nezakonitim radnjama optuženih propustio da u konačnom da pravnu ocjenu o kojem se krivičnom djelu radi, imajući u vidu da shodno članu 369 stav 2 Zakona o krivičnom postupku [sud] nije vezan za predlog tužioca u pogledu pravne ocjene djela. U žalbama se navodi da je u postupku utvrđeno da se radilo o protivzakonitom pritvaranju, uzimanju talaca, prisiljavanju [lica] na službu u oružanim snagama neprijateljske sile i lišavanju prava [pojedinih lica] na pravično suđenje, koje radnje, prema tim žalbama predstavljaju ... ratnog zločina protiv civilnog stanovništva. Međutim, ovi navodi su u potpunosti neprihvatljivi. Odredbom člana 369 stav 1 Zakona o krivičnom postupku je propisano da se presuda može odnositi samo na lice koje je optuženo i samo na djelo koje je predmet optužbe...; ... Prvostepeni sud nije mogao izmijeniti presudom čin „preseljavanja“ nekom drugom radnjom koja predstavlja ratni zločin protiv civilnog stanovništva ... bez povrede identiteta optužbe, čime bi počinio povredu normi ...

Oštećeni su osporavali karakter oružanog sukoba u Bosni i Hercegovini ... [U svojim žalbama oni su] tvrdili sa pozivom na više presuda međunarodnih sudova da se radilo o međunarodnom oružanom sukobu... Nasuprot tim navodima u pobijanoj presudi su dati jasni razlozi da se radilo o oružanom sukobu između Srba, Muslimana i Hrvata koji žive na teritoriji Bosne i Hercegovine i time da se radilo o oružanom sukobu koji nema međunarodni karakter; a takav stav je sadržan u presudi na koju se pozivaju [jedna od] oštećene strane donijetoj od strane Vrhovnog suda u predmetu *Klapuh* ...

ODLUKA KRDŽALIJA I DRUGE PROTIV CRNE GORE

... Nije dokazano da su optuženi, kao pripadnici Ministarstva unutrašnjih poslova, bili u službi neke strane u sukobu na teritoriji Bosne i Hercegovine, niti je dokazano da su optuženi izvršavajući naredbu ministra Unutrašnjih poslova ... vraćanjem civilnog stanovništva srpske i muslimanske nacionalnosti na teritoriji Bosne i Hercegovine kršili norme međunarodnog prava navedene u izmijenjenoj optužnici stavljajući se u službu jedne strane u sukobu – u konkretnom slučaju oružanih snaga Republike Srpske.

... Učinilac [ratnog zločina protiv civilnog stanovništva] može biti samo pripadnik vojne, političke i administrativne strane u sukobu i svako drugo lice koje se nalazi u njenoj službi bez obzira da li je bio pripadnik oružanih formacija ili kakvih drugih nenaoružanih organizacija koje bi se svojom aktivnošću svrstalo uz neku stranu u sukobu. Lice koje bi van ovako shvaćenog organizacionog sastava izvršilo neko djelo iz člana 142 stav 1 Krivičnog zakonika ne bi odgovaralo za ratni zločin već za odgovarajuće krivično djelo, bez obzira na to što je djelo izvršeno za vrijeme rata, oružanog sukoba ili okupacije. ... Tužilac ne stavlja na teret optuženima da postupaju kao pripadnici neke od strana u sukobu; ...već naprotiv tome navodi da postupaju izvršavajući naredbu ministra Unutrašnjih poslova Crne Gore, sada pokojnog P.B. da se postupi po zahtjevima Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske... Ne može se smatrati da su se postupajući po toj naredbi stavili u službu neke strane u sukobu. Kao pripadnici Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Crne Gore, koja je bila u sastavu SRJ, oni su postupili u okviru svojih poslova i ovlašćenja, ... i identifikovali, priveli, zadržali i potom vratili lica koja su sa teritorije Bosne i Hercegovine zbog nastalog oružanog sukoba došla u Crnu Goru i predali ih ... smatrajući da postupaju u skladu sa propisima kojima je uređen opis njihovih poslova, dužnosti i ovlašćenja. Takvo postupanje optuženih može se smatrati i da je bilo u skladu sa članom 33 stav 1(a) Rimskog statuta Međunarodnog krivičnog suda, prema kojima je predviđeno da će se lice koje je počinilo djelo osloboditi krivične odgovornosti ako je imalo zakonsku obavezu da postupi po naređenju svog nadležnog. Zbog toga, [činjenica da su optuženi] vratili civilno stanovništvo srpske i muslimanske nacionalnosti u njihovu državu... nije značilo da su se optuženi stavili u službu strane u sukobu, nasuprot tome ...za njih je značilo redovno izvršavanje svojih poslova i zadataka ... po naredbi svog poslodavca.

U postupku nije utvrđeno da je [jedan od optuženih] postupao po naredbi Ministra Unutrašnjih poslova, ... niti je dokazano da su [trojica optuženih] postupali po naredbi ministra Unutrašnjih poslova... kao i da su postupali po zahtjevu [drugi optuženi] kako je navedeno u optužnici. ...

Pošto u postupku nije dokazano da su od strane optuženih, stavljajući se u službu jedne strane u oružanom sukobu na teritoriji Bosne i Hercegovine,... povrijeđene odredbe međunarodnog prava koje su navedene u izmijenjenoj optužnici ... i vraćanjem civilnog stanovništva na teritoriju Bosne i Hercegovine (koje radnje nijesu predviđene zakonom i ne predstavljaju radnje kojima se vrši preseljavanje civilnog stanovništva kao radnju izvršenja krivičnog djela ratnog zločina protiv civilnog stanovništva iz člana 142 stav 1 Krivičnog zakonika) i [ii] u odnosu na neke optužene nije dokazano da su postupali po naredbi ministra ... prvostepeni sud je pravilno tužene oslobodio optužbe, ... jer nije dokazano da su počinili krivično djelo za koje su optuženi. ...

(c) Žalbe Ustavnom sudu

45. Vlada je dostavila dvije dostavnice, koje se očigledno odnose na prvu i treću podnositeljku predstavke, kojom se potvrđuje prijem presude Apelacionog suda. Na jednoj dostavnici nema potpisa, a potpis na drugoj, koji

je gotovo nečitak, ne liči na potpis ni prve ni treće podnositeljke predstavke koji se nalazi u spisima predmeta.

46. Dana 5. avgusta 2013. godine prva, druga, treća, četvrta, šesta i sedma podnositeljka predstavke podnijele su ustavnu žalbu zbog povrede procesnog aspekta člana 2 Konvencije. Konkretno, navele su da su sudovi, oslobađanjem optuženih povrijedili procesni aspekt člana 2 Konvencije, kao i njihovo pravo na život i djelotvornu istragu i procesuiranje ratnih zločina protiv civilnog stanovništva. Tvrdile su, *inter alia*, da su sudovi pogrešno primijenili domaće i međunarodno krivično, humanitarno i izbjegličko pravo, kao i da su donijeli pogrešne zaključke.

47. Dana 20. novembra 2013. godine od Vrhovnog državnog tužioca zatražile su da podnese zahtjev za zaštitu zakonitosti. Dana 25. marta 2015. godine Vrhovni državni tužilac podnio je zahtjev za zaštitu zakonitosti, koji je Vrhovni sud odbio 23. juna 2015. godine. Sud se pozvao na analizu i zaključke nižestepenih sudova. Smatrao je da je prvostepeni sud dao jasne i konkretne razloge za zaključak da nema dokaza da su optuženi počinili krivično djelo za koje su optuženi. I drugostepeni sud je dao jasne i valjane razloge za odbijanje žalbe tužioca. Vrhovni sud je dalje smatrao da, u suštini, u zahtjevu za zaštitu zakonitosti takođe se ukazuje na to da su odluke nižestepenih sudova utemeljene na pogrešno i nepotpuno utvrđenom činjeničnom stanju. S tim u vezi, sud je utvrdio da navedenu tvrdnju može uzeti u obzir samo ako je zahtjev za zaštitu zakonitosti podnjet u korist optuženih, što u konkretnom predmetu nije slučaj. Konačno, utvrdio je da oslobađajuća presuda u odnosu na optužene nije predstavljala povredu Krivičnog zakonika od strane nižestepenih sudova.

48. Ustavni sud je 30. juna 2016. godine odbacio ustavnu žalbu podnositeljki predstavke. Smatrao je da se žalba odnosila na pravo na gonjenje drugog lica kako bi se to lice kaznilo za krivično djelo. Sud je utvrdio da zaštitu u krivičnom postupku ima samo lice ili lica u odnosu na koja je ispitana optužnica, odnosno da se samo to lice može smatrati žrtvom u smislu člana 6 Konvencije. Zakonik o krivičnom postupku utvrđuje pravila koja imaju za cilj da osiguraju pravično suđenje i da osiguraju da niko ko nije kriv za određeno krivično djelo ne bude proglašen krivim, kao i da se lice krivičnog djela osudi pod uslovima predviđenim u Krivičnom zakoniku i na osnovu zakonito sprovedenog postupka. Ipak, sud je smatrao da to ne znači da se oštećenima jemči da će se protiv lica protiv kojih je podignuta optužnica voditi krivični postupak i da će ta lica biti osuđena.

(d) Druge relevantne činjenice

49. U periodu između 15. februara i 14. jula 1992. godine ministar unutrašnjih poslova Republike Crne Gore, u sastavu SFRJ, a potom SRJ, bio je P.B. Ubijen je februara 2000. godine.

50. U avgustu 1992. godine i aprilu 1993. godine Ministarstvo unutrašnjih poslova obavijestilo je neke od oštećenih lica, uključujući oca treće, četvrtu,

petu i šestu podnositeljku predstavke, da su njihovi najbliži srodnici lišeni slobode i predati policiji u Srebrenici. Ministarstvo nije imalo informacija o njihovom daljem postupanju i sudbini zbog prekida komunikacije u policijskoj saradnji. Jednoj od oštećenih savjetovano je da se za sva pitanja u vezi sa navedenim obrati Ministarstvu unutrašnjih poslova Republike Srpske.

51. U aprilu 1993. godine, Ministarstvo unutrašnjih poslova poslalo je Skupštini Crne Gore odgovor na pitanje četvorice poslanika u martu 1993. Prema odgovoru, u periodu od 24. do 27. maja 1992. godine ukupno osamdeset i tri osobe su predate - neki Bošnjaci, a neki Srbi - na zahtjev policije Bosne i Hercegovine koji je zaprimljen do 19. maja 1992. godine. Privođenje je izvršeno tek nakon 19. maja 1992. godine (tada je Bosna i Hercegovina bila međunarodno priznata) zbog poteškoća u vezi s vremenom potrebnim za preduzimanje potrebnih mjera. Ministarstvo je raspolagalo podacima da je među nekoliko hiljada ljudi koji su tražili sklonište u Crnoj Gori više osumnjičenih za zločine protiv čovječnosti na područjima gdje su već izbila međunacionalna neprijateljstva. U odgovoru je navedeno da je nakon konsultacija s nadležnim tijelima tužilaštva odlučeno da se po zahtjevu postupi pod uslovom da se (i) krivično djelo za koje je osoba osumnjičena goni po *ex proprio motu* i (ii) da je zahtjev podnjet od strane policije. Razlog za to je nemogućnost gonjenja takvih lica u Crnoj Gori, s obzirom na broj osumnjičenih, probleme u obezbjeđivanju dokaza i svjedoka, i niz drugih procesnih i materijalnih problema. Ministarstvo nije bilo upoznato što se s tim licima dogodilo nakon predaje, jer je izbio građanski rat, što je dovelo do potpunog prekida međupolicijske saradnje i onemogućilo dobijanje informacija o njihovoj sudbini.

52. U septembru 1996. godine, januaru i maju 1998. godine i martu 2006. godine, treća podnositeljka predstavke i/ili članovi njene porodice i ćerke sedme podnositeljke predstavke dostavile su pitanja o svojim najbližim rođacima Međunarodnom odboru Crvenog krsta, predsjedniku i premijeru Republike Crne Gore.

53. Dana 10. februara 1993. godine, Viši državni tužilac u Podgorici podigao je optužnicu protiv pet lica za ratni zločin protiv civilnog stanovništva. Pozvao se na član 142 Krivičnog zakonika, koji je bio na snazi u to vrijeme (vidjeti stav 60dolje). Na glavnom pretresu održanom 29. aprila 1993. godine izmijenjen je činjenični opis optužnice. Dana 16. decembra 1996. godine, Viši sud u Podgorici oglosio je krivim četiri lica za krivično djelo ratni zločin protiv civilnog stanovništva. Oni su 6. jula 1992. godine na području Crne Gore ubili tri civila, Bošnjaka iz Bosne i Hercegovine (tj. porodicu Klapuh). U postupku je utvrđeno da su učinioci bili pripadnici Specijalne jedinice teritorijalne obrane Republike Srpske tokom sukoba u Bosni i Hercegovini, te da su žrtve prevezli u Crnu Goru i tamo ih ubili. Peto lice oglašeno je krivim za pomoć izvršiocu krivičnog djela nakon izvršenja tog djela iz člana 193 Krivičnog zakonika Republike Crne Gore.

54. Tri lica (profesor Pravnog fakulteta Univerziteta Crne Gore, glavni i odgovorni urednik nedjeljnih novina i poslanik u Skupštini) podnijela su 3. maja 2012. godine krivičnu prijavu protiv (i) M.Đ., koji je 1992. godine bio predsjednik Vlade Crne Gore, kao i tokom najvećeg dijela istrage i postupaka koji su uslijedili, i (ii) svih drugih koji su bili ili su još bili na vlasti u Crnoj Gori, zbog počinjenja ratnog zločina deportacije 1992. godine. Krivična prijava podnijeta je i protiv R.Č., bivše Vrhovne državne tužiteljke, "i njenih saradnika u Vrhovnom državnom tužilaštvu zbog saučesništva u pomaganju učinocima ovog krivičnog djela u izbjegavanju pravde". Specijalno državno tužilaštvo je 31. januara 2019. donijelo odluku u kojoj je navedeno da nema osnova da preduzme krivično gonjenje.

RELEVANTNI PRAVNI OKVIR

I. RELEVANTNO DOMAĆE PRAVO

A. Ustav Republike Crne Gore iz 1992. godine (objavljen u „Sl. listu RCG“, br. 048/92)

55. Članom 105 Ustava iz 1992. godine je predviđeno da državni tužilac, *inter alia*, predstavlja Republiku u imovinsko-pravnim odnosima.

B. Ustav Crne Gore iz 2007. godine (objavljen u „Sl. listu CG“, br. 001/07 i 038/13)

56. Članom 134 je predviđeno da državno tužilaštvo vrši poslove gonjenja učinilaca krivičnih djela i drugih kažnjivih djela koja se gone po službenoj dužnosti (*ex proprio motu*).

C. Zakon o državnom tužilaštvu iz 2003. godine (objavljen u „Sl. listu RCG“, br. 069/03, i u „Sl. listu CG“ br. 040/08, 073/10, 039/11, 046/13 i 010/15)

57. Članovi 17 i 20 propisivali su da Vrhovni državni tužilac zastupa Republiku Crnu Goru i njene organe u imovinskopравnim postupcima. Pri tome bi Vrhovni državni tužilac mogao ovlastiti državnog tužioca da u njegovo ime preduzme određene radnje pred sudom.

58. Izmjenama i dopunama od 27. juna 2008. godine Vrhovnom državnom tužiocu oduzeta su ovlašćenja u ovom smislu.

D. Zakon o državnoj imovini iz 2009. godine (objavljen u „Sl. listu CG“ br. 021/09 i 040/11)

59. Član 53 Zakona o državnoj imovini propisuje da državu i njene organe pred sudovima zastupa Zaštitnik imovinsko-pravnih interesa Crne Gore. Ovaj zakon je stupio na snagu 28. marta 2009. godine.

E. Krivični zakon (objavljen u „Sl. listu SFRJ“, br. 044/76, 036/77, 034/84, 037/84, 074/87, 057/89, 003/90, 038/90, 045/90 i 054/90, i „Sl. listu FRJ“ br. 035/92, 037/93, 024/94 i 061/01)

60. Članom 142 stav 1 je bilo predviđeno, u vezi ratnih zločina počinjenih protiv civila, kako slijedi:

“Ko kršeći pravila međunarodnog prava za vrijeme rata, oružanog sukoba ili okupacije, naredi da se izvrši napad na civilno stanovništvo [ili] ... pojedina civilna lica ... koji je imao za posljedicu smrt...; da se prema civilnom stanovništvu vrše ubistva, mučenja, nečovječna postupanja ...; [raseljavanje ili preseljavanje] ...;... uzimanje talaca; ... protivzakonita zatvaranja...; [ili] lišavanje prava na pravično i nepristrasno suđenje ... ili ko izvrši neko od navedenih djela kazniće se zatvorom od najmanje pet godina do četrdeset godina.“

F. Zakonik o krivičnom postupku Republike Crne Gore iz 2003. godine (objavljen u „Sl. listu RCG“, br. 71/03 i 47/06)

61. Članovi 249-272 propisuju pojedinosti o istragama. Konkretno, predviđeno je bilo da istragu sprovede istražni sudija nadležnog suda, na zahtjev državnog tužioca. Ista se sprovodila samo u odnosu na konkretno krivično djelo i u odnosu na okrivljenog navedenog u rješenju o sprovođenju istrage (koje donosi nadležni istražni sudija). Ako bi se u toku istrage utvrdilo da je potrebno proširiti istragu na još neka lica ili drugo krivično djelo, istražni sudija bi o tome uredno obaviještavao državnog tužioca.

62. Nakon završetka istrage, istražni sudija je trebao spise da dostavi državnom tužiocu koji bi odlučivao hoće li podići optužnicu, zatražiti preduzimanje dodatnih istražnih radnji ili obustaviti postupak.

63. Oštećeni tokom istrage mogli su predložiti istražnom sudiji preduzimanje određenih radnji. Ako se istražni sudija ne bi složio s takvim prijedlogom, tražio bi da o tome odluči vijeće sudija. Takođe, stranke ili oštećeni su se uvijek mogli obratiti pritužbom predsjedniku suda u vezi eventualne mjere odlaganja ili drugih nepravilnosti koje su se navodno dogodile tokom istrage.

G. Zakonik o krivičnom postupku iz 2009. godine (objavljen u „Sl. listu CG“, br. 057/09, 049/10, 047/14 i 002/15)

64. Ovaj Zakonik je stupio na snagu 26. avgusta 2010. godine.

65. Članovi 192-203b određuju pojedinosti o dostavljanju pismena. Konkretno, članovi 193, 194 i 201, uzeti skupa, predviđaju da se dokumenta za koja je predviđeno lično dostavljane, lično dostavljaju licu kojem su upućena. Ako to nije moguće, ili se pismeno ne treba lično dostaviti, može se predati nekom od odraslih članova domaćinstva koji je dužan da primi pismeno. Ako se oni ne zateknu u stanu, pismeno će se predati upravniku stambene zgrade, ili komšiji, ako na to pristanu. Ako se dostavljanje vrši na radnom mjestu lica kome se pismeno ima dostaviti, a to lice se tu ne zatekne, dostavljanje se može izvršiti licu ovlašćenom za prijem pošte ili licu koje je zaposleno na istom mjestu ako oni pristanu da prime pismeno. U svim situacijama koje nijesu obuhvaćene ovim Zakonikom, dostava će se izvršiti u skladu s odgovarajućim odredbama Zakona o parničnom postupku.

66. Član 271 propisuje da će državni tužilac obrazloženim rješenjem odbaciti krivičnu prijavu. Izmjenama koje su stupile na snagu 14. avgusta 2015. godine precizirano je pravo lica koje je podnijelo krivičnu prijavu da u roku od osam dana bude obaviješteno o pravu na podnošenje pritužbe neposredno Višem državnom tužilaštvu protiv rješenja kojim je odbačena ta krivična prijava.

67. Član 360 stav 1 propisuje da ako dokazi izvedeni na glavnom pretresu ukazuju da se izmijenilo činjenično stanje iznijeto u optužnici, državni tužilac može na glavnom pretresu usmeno izmijeniti optužnicu.

68. Član 369 stav 1 propisuje da se presuda može odnositi samo na lice koje je optuženo i samo na djelo koje je predmet optužbe sadržane u optužnici (koja se može izmijeniti na glavnom pretresu – vidjeti stav 67 ove presude). Stavom 2 istog člana propisano je da nadležni sud nije vezan prijedlozima tužioca u pogledu pravne ocjene djela.

69. Članom 378 propisani su detalji u vezi uručenja presuda oštećenim stranama. Konkretno, pravosnažna presuda će biti uručena oštećenom ukoliko on ili ona to zahtijevaju.

H. Pravilnik o organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta u Ministarstvu unutrašnjih poslova Republike Crne Gore br. 9942 od 18. oktobra 1990. godine

70. Član 51 propisuje da Centrima bezbjednosti upravljaju njihovi rukovodici koji su neposredno odgovorni ministru unutrašnjih poslova i njegovom pomoćniku. Pomoćnik ministra obavljao je poslove rukovođenja unutrašnjeg funkcionisanja organizacionih jedinica Ministarstva unutrašnjih poslova i vršio koordinaciju njihovog rada. Zamjenik načelnika svakog centra bezbjednosti (i) rukovodio je odjeljenjem, (ii) koordinisao, usmjeravao i

organizovao rad njegovog odsjeka za suzbijanje kriminala i (iii) koordinisao, usmjeravao i organizovao rad stanica milicije. Komandir stanice milicije rukovodio je svakom jedinicom, izdavao naređenja i uputstva svojim policijskim službenicima, te pratio, ispitivao i ocjenjivao stanje bezbjednosti na staničnom području.

II. RELEVANTNO MEĐUNARODNO PRAVO I PRAKSA

A. Ženevska konvencija o zaštiti građanskih osoba u vrijeme rata, Ženeva, 12. avgust 1949. godine („Četvrta Ženevska konvencija“)

71. Član 3 stav 1 (c) Četvrte Ženevske konvencije propisuje da će u slučaju oružanog sukoba koji nije međunarodnog karaktera, a koji se dogodi na teritoriji jedne od Visokih strana ugovornica, svaka strana u sukobu biti dužna da primijeni, kao minimum, sljedeće odredbe:

„(1) Prema licima koja ne učestvuju aktivno u neprijateljstvima, uključujući članove oružanih snaga koji su ostavili oružje i one koje su „hors de combat“ zbog bolesti, ranjavanja, zarobljeničtva ili iz bilo kog drugog razloga, u svim okolnostima postupaće humano, bez negativnih razlika na osnovu rase, boje kože, vjeroispovijesti ili uvjerenja, pola, rođenja ili bogatstva ili bilo kog drugog sličnog kriterijuma.

U tu svrhu, sljedeće radnje jesu i ostaće zabranjene u bilo koje vrijeme i na bilo kojem mjestu u odnosu na gore navedena lica:

...

(c) povrede ličnog dostojanstva, posebno ponižavajuće i degradirajuće postupanje.”

72. Član 147 propisuje da će sljedeća djela predstavljati ozbiljne povrede, ako su počinjena protiv lica ili imovine zaštićenih Konvencijom: umišljajno ubistvo, mučenje ili nečovječno postupanje, uključujući biološke eksperimente; umišljajno nanošenje velikih patnji ili teških povreda tijela ili zdravlja; nezakonita deportacija ili transfer ili nezakonito pritvaranje zaštićenog lica; prisiljavanje zaštićenog lica da služi u snagama neprijateljske sile; namjerno oduzimanje prava zaštićenom licu na pravično i zakonito suđenje, kako je propisano Konvencijom; te uzimanje talaca i masovno uništavanje i prisvajanje imovine koje nije opravdano vojnom nuždom i izvršeno je protivzakonito i bezobzirno.

B. Dodatni Protokol uz Ženevske konvencije od 12. avgusta 1949. godine koji se odnosi na zaštitu žrtava nemeđunarodnih oružanih sukoba (Protokol II), 8. jun 1977. godine

73. Član 4 stav 1 propisuje da sva lica koja ne učestvuju direktno ili su prestala učestvovati u neprijateljstvima, bez obzira na to da li im je sloboda bila ograničena ili ne, imaju pravo na poštovanje svoje ličnosti, časti i uvjerenja i vjerskih običaja. Prema njima će se postupati humano u svim

okolnostima, bez ikakvih negativnih razlika. Zabranjeno je narediti da nema preživjelih.

74. Članom 4 stav 2 (e) propisano je da, ne dovodeći u pitanje generalizaciju prethodnog, povrede ličnog dostojanstva, naročito ponižavajuće postupanje, silovanje, prisilna prostitucija i svaki oblik nedoličnog napada, prema licu iz stava 1, jesu i ostaće zabranjeni u bilo koje vrijeme i na bilo kom mjestu.

75. Član 17 propisuje da se raseljavanje civilnog stanovništva ne može narediti iz razloga povezanih sa sukobom, osim ako to zahtijeva bezbjednost civila ili imperativni vojni razlozi. Ako se takvo raseljavanje mora izvršiti, moraju se preduzeti sve moguće mjere da se civilno stanovništvo primi pod zadovoljavajućim uslovima u pogledu skloništa, higijene, zdravlja, bezbjednosti i ishrane. Štaviše, civili ne mogu biti prisiljeni da napuste svoju teritoriju zbog razloga povezanih s takvim sukobom.

C. Konvencija o statusu izbjeglica iz 1951. godine („Konvencija o izbjeglicama“)

76. Član 1 A (2) Konvencije o izbjeglicama propisuje da se izraz "izbjeglica" odnosi na svako lice (i) koje se, zbog opravdanog straha od proganjanja zbog rase, religije, nacionalnosti, pripadnosti određenoj društvenoj zajednici, grupi ili zbog političkog mišljenja, nalazi izvan zemlje svoje nacionalnosti i ne može ili, zbog takvog straha, ne želi koristiti zaštitu te zemlje, ili (ii) koje, budući da nema državljanstvo i nalazi se izvan zemlje koja je bila njegovo/njeno mjesto prebivališta, kao rezultat takvih događaja, ne može ili se, zbog takvog straha, ne želi u nju vratiti.

77. Član 12 propisuje da se lični status izbjeglice uređuje pravom zemlje njegovog boravišta ili, ako nema boravište, pravom države njegovog boravišta.

78. Član 33 stav 1 iste Konvencije propisuje da nijedna država ugovornica neće protjerati ili vratiti izbjeglicu na bilo koji način do granica teritorija gdje bi mu život ili sloboda bili ugroženi zbog njegove rase, religije, nacionalnosti, pripadnosti određenoj društvenoj grupi ili političkog mišljenja.

D. Protokol o statusu izbjeglica

79. Član 1 stav 2 Protokola koji se odnosi na status izbjeglica propisuje da za potrebe ovog Protokola pojam "izbjeglica", osim za primjenu stava 3 ovog člana, označava bilo koje lice u okviru definicije iz člana 1 Konvencije kao da su riječi "Kao rezultat događaja koji su se dogodili prije 1. januara 1951. godine i..." "i riječi"... "kao rezultat takvih događaja" u članu 1 A (2) izostavljene.

E. Međunarodni vojni sud u Nürnbergu

80. Definicija ratnog zločina, kako je predviđeno u članu 6 (b) Povelje Međunarodnog vojnog suda u Nürnbergu, uključuje formulaciju "deportacija u cilju ropkog rada ili u bilo koju drugu svrhu civilnog stanovništva sa ili na okupiranom području."

81. U predmetu *Julius Streicher* sud je smatrao da radnje optuženih u vezi s ratnim zločinima, kako je definisano Poveljom, predstavljaju zločin protiv čovječnosti (vidjeti stranicu 304 presude od 1. oktobra 1946. godine). Optuženi nije bio ni vojno lice ni državni funkcioner, već izdavač.

F. Međunarodni sud pravde (MSP)

82. U slučaju koji se odnosio na primjenu Konvencije o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida (*Bosna i Hercegovina protiv Srbije i Crne Gore*, presuda od 26. februara 2007. godine), MSP je utvrdio da je optuženi u tom predmetu pružila značajnu vojnu i finansijsku podršku Republici Srpskoj, a da je tu podršku povukla, u značajnoj mjeri bi ograničila mogućnosti vlasti Republike Srpske (vidjeti stav 241 presude).

83. MSP je takođe utvrdio da postoji "mnogo dokaza o direktnom ili indirektnom učešću službene vojske SRJ, zajedno s oružanim snagama bosanskih Srba, u vojnim operacijama u Bosni i Hercegovini u godinama prije događaja u Srebrenici. To učešće [je] u više navrata osuđivano od strane političkih tijela Ujedinjenih nacija, koji su [tražili] da SRJ to zaustavi... Međutim, [nije] pokazano da je bilo takvog učestvovanja u vezi s masakrima počinjenim u Srebrenici. .. [Dalje], ni Republika Srpska ni [njena vojska] [nijesu bili] *de jure* organi SRJ, jer nijedan od njih [nije imao] status organa te države prema njenom unutrašnjem pravu" (vidjeti stav 386 presude).

G. Međunarodni sud za bivšu Jugoslaviju (MSJ)

84. Statut MSJ-a ne propisuje nikakvu izričitu definiciju "ratnog zločina". Njegova je definicija razvijena kroz njegovu sudsku praksu. U presudi Žalbenog vijeća od 12. juna 2002. godine *Tužilac protiv Dragoljuba Kunarca, Radomira Kovača i Zorana Vukovića*, MSJ je utvrdio:

"Ono što konačno razlikuje ratni zločin od čisto domaćeg djela je da je ratni zločin oblikovan ili zavisao od okruženja - oružanog sukoba - u kojem je počinjen. To ne mora biti planirano ili podržano nekim oblikom politike. Oružani sukob nije morao biti uzrok izvršenja krivičnog djela, ali postojanje oružanog sukoba mora, u najmanju ruku, imati značajnu ulogu u sposobnosti učinioca da ga izvrši, njegovoj odluci da ga izvrši, načinu na koji je izvršeno ili svrsi zbog koje je izvršeno. Dakle, ako se može utvrditi ... da je učinilac djelovao s ciljem ili pod plaštom oružanog sukoba, dovoljno je zaključiti da su njegova djela bila u uskoj vezi s oružanim sukobom. ... Netačna je tvrdnja tužioca da ratni zakoni zabranjuju samo one radnje koje su specifične za stvarnu ratnu situaciju. Ratni zakoni često mogu pokrivati djela koja su, iako nijesu izvršena na mjestu sukoba, suštinski povezana s njim. Ratni zakoni se mogu primijeniti na obje vrste djela." (vidjeti stavove 58 i 60 presude).

85. Isti pristup potvrđen je i u presudi *žalbenog vijeća, Tužilac protiv Milomira Stakića*, od 22. marta 2006. godine (vidjeti stav 342 presude).

86. U presudi II sudskog vijeća *Tužilac protiv Pavla Strugara* od 31. januara 2005. godine, MSJ je, pozivajući se na član 3 Statuta koji se odnosi na kršenje zakona i običaja ratovanja, utvrdio da je član 3 primjenjiv, bez obzira na prirodu spornog sukoba (vidjeti stav 216 presude). S tim u vezi, MSJ se pozvao i na stav 58 presude u predmetu *Kunarac* (vidjeti stav 84gore).

87. U svojoj presudi *Tužilac protiv Radovana Karadžića* od 24. marta 2016. godine, koja je potvrđena 20. marta 2019. godine, vijeće je van razumne sumnje utvrdilo da je u periodu od oktobra 1991. godine do 30. novembra 1995. godine postojao "zajednički" plan (između vođstva bosanskih Srba) da trajno ukloni bosanske Muslimane i bosanske Hrvate sa teritorije na koju bosanski Srbi polažu pravo (vidjeti stav 3447 presude od 24 marta 2016. godine).

88. U presudi *Tužilac protiv Momčila Krajišnika* od 27. septembra 2006. godine vijeće je utvrdilo da je Ministarstvo unutrašnjih poslova bosanskih Srba u prvim danima koordinisalo sa snagama Republike Srbije i da su mu one pomagale. Izvještaji koje je pripremila Savezna služba državne bezbjednosti Jugoslavije u martu 1992. godine potvrdili su da je postojala službena saradnja između Saveznog ministarstva unutrašnjih poslova u Beogradu i policije bosanskih Srba u preuzimanju vlasti i održavanju vlasti na teritorijama na kojima su pravo polagali bosanski Srbi u Bosni i Hercegovini. Plan koordinacije je uključivao upućivanje pripadnika MUP-a Srbije i Saveznog MUP-a Bosne i Hercegovine (vidjeti stav 240 presude).

89. U presudi *Tužilac protiv Milana Milutinovića, Nikole Šainovića, Dragoljuba Ojdanića, Nebojše Pavkovića, Vladimira Lazarevića, Sretena Lukića* od 26. februara 2009. godine, vijeće je utvrdilo:

„[*actus reus*] prisilnog raseljavanja je (a) raseljavanje lica protjerivanjem ili drugim prisilnim radnjama, (b) s područja na kojem su zakonito prisutne, (c) bez osnova dopuštenih međunarodnim pravom." *Mens rea* krivičnog djela je namjera da se žrtve rasele, trajno ili na drugi način, unutar relevantne državne granice (kao u slučaju prisilnog premještanja) ili preko relevantne državne granice (kao u slučaju deportacije). U nekoliko presuda suda je utvrđeno da:

„I deportacija i prisilno premještanje odnose se na nedobrovoljnu i nezakonitu evakuaciju pojedinaca s teritorije na kojoj borave. Međutim, ta dva izraza nijesu sinonimi u međunarodnom običajnom pravu. Deportacija uključuje preseljenje izvan državnih granica, dok se prisilno raseljavanje odnosi na raseljavanje unutar države."

Suštinski element je da je preseljenje nedobrovoljne prirode."

90. Sud je dosljedno utvrdio da je nepostojanje "pravog izbora" ono što čini čin raseljavanja nezakonitim (vidjeti stavove 164-165 presude i izvore tamo citirane, kao što su presuda u predmetu *Krstić*; prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*,

prvostepena presuda u predmetu *Simić i drugi*, prvostepena presuda u predmetu *Brđanin* i prvostepena presuda u predmetu *Blagojević*).

H. Međunarodni krivični sud za Ruandu (ICTR)

91. U svojoj presudi po žalbi u predmetu *Tužilac protiv Jean-Paula Akayesu-a* od 1. juna 2001. godine, ICTR je naveo:

"443. ... minimalna zaštita koja se žrtvama pruža na osnovu zajedničkog člana 3 [Ženevskih konvencija] podrazumijeva nužno djelotvorno kažnjavanje lica koja ga krše. ... takva kazna mora biti primjenjiva na sve bez diskriminacije ... međunarodno humanitarno pravo bilo bi umanjeno i dovedeno u pitanje ako bi se priznalo da su određena lica izuzeta od pojedinačne krivične odgovornosti za kršenja zajedničkog člana 3 pod izgovorom da ne pripadaju određenoj kategoriji.

444. ... zajednički član 3 zahtijeva blisku vezu između povrede i oružanog sukoba. Ova veza između kršenja i oružanog sukoba implicira da će u većini slučajeva počinilac vjerojatno imati poseban odnos sa jednom stranom u sukobu. Međutim, takav poseban odnos nije uslov za primjenu zajedničkog člana 3, a shodno tome i člana 4 Statuta. Po mišljenju žalbenog vijeća, sudsko vijeće je pogriješilo kada je zahtijevalo da poseban odnos bude poseban uslov za pokretanje krivične odgovornosti za povredu člana 4 Statuta."

92. U presudi *Tužilac protiv Alfred Musema* od 27. januara 2000. godine ICTR je utvrdio da je „dobro utvrđeno da suđenja nakon Drugog svjetskog rata nedvosmisleno podržavaju nametanje pojedinačne krivične odgovornosti za ratne zločine nad civilima tamo gdje imaju vezu ili odnos sa stranom u sukobu" (vidjeti stav 274 presude).

93. U svojoj presudi po žalbi *Ephrem Setako protiv tužioca* od 28. septembra 2011. godine, ICTR je objasnio da tražena veza "ne mora biti uzročna veza, ali ... postojanje oružanog sukoba mora makar imati značajnu ulogu u sposobnosti učinioca da učestvuje u činjenju krivičnog djela, njegovoj odluci da ga izvrši, načinu na koji je izvršeno ili svrsi zbog koje je izvršeno" (vidjeti stav 249 presude).

I. Međunarodni krivični sud (MKS)

94. Član 8 Rimskog statuta MKS-a navodi različite vrste djela i ponašanja koja se mogu goniti i kažnjavati kao ratni zločini.

95. Član 33 stav 1 propisuje da činjenica da je krivično djelo iz nadležnosti Suda izvršilo lice na osnovu naloga Vlade ili nadređenog lica, bilo da se radi o vojnom licu ili civilu, to lice ne oslobađa od krivične odgovornosti osim ako: (a) je lice bilo pod zakonskom obavezom postupanja po naredbama Vlade ili konkretnog nadređenog; (b) lice nije znalo da je nalog nezakonit; i (c) nalog nije bio očigledno nezakonit.

96. U predmetu *Tužilac protiv Thomasa Lubange Dyilo*, predraspravno vijeće I zaključilo je 29. januara 2007. godine da se „oružani sukob ne mora smatrati krajnjim razlogom za [predmetno] ponašanje i da se ponašanje ne

mora dogoditi usred bitke. Bez obzira na to, ... oružani sukob mora igrati značajnu ulogu u odluci učinioca, u njegovoj ili njenoj sposobnosti da izvrši zločin ili u načinu na koji je ponašanje konačno počinjeno.” (vidjeti stav 287 te presude). Osim toga utvrđeno je:

„288. Nakon utvrđivanja postojanja oružanog sukoba, vijeće primjećuje da bi se određeni zločin mogao kvalifikovati kao ratni zločin u smislu [člana 8 stav 2] ... Statuta, u ovoj fazi tužilaštvo mora utvrditi da postoje značajni razlozi za vjerovanje da postoji dovoljna i jasna veza između zločina i sukoba. Drugim riječima, mora se dokazati da postoje značajni razlozi za takvo vjerovanje da su navodni zločini bili usko povezani s neprijateljstvima.”

97. U svojoj presudi od 14. marta 2012. godine u istom predmetu, MKS je utvrdio da je „postojanje oružanog sukoba, međunarodnog ili nemeđunarodnog, osnovni uslov za optužbe na osnovu člana 8...” (vidjeti stav 504 presude).

J. Izvještaji Evropske komisije u odnosu na Crnu Goru, 2019-2021

98. U Izvještajima EK u odnosu na Crnu Goru za 2019. godinu, 2020. godinu i 2021. godinu navodi se da su sudske odluke u predmetima ratnih zločina donijete u prošlosti sadržale pravne greške i nedostatke u primjeni međunarodnog humanitarnog prava (vidjeti stranice 19, 26 i 24 Izvještaja).

PRITUŽBE

99. Podnositeljke predstavke su se prituživale, pozivajući se na procesne aspekte članova 2 i 3 Konvencije, na: (a) propust tužene države da djelotvorno istraži preseljenje njihovih najbližih srodnika iz Crne Gore i njihovo izručenje vlastima samoproglašene Republike Srpske Bosne i Hercegovine i (b) nepostojanje bilo kakve istrage u Crnoj Gori o okolnostima dalje sudbine njihovih najbližih srodnika u Bosni i Hercegovini. Tvrdile su i da je devet lica optuženo samo za ratne zločine u vezi s „nezakonitom deportacijom” bošnjačkih i srpskih izbjeglica, iako postoje dokazi da su počinjena i druga krivična djela.

PRAVO

I. PRELIMINARNE PRIMJEDBE

100. Dana 1. juna 2014. godine, sedma podnositeljka predstavke je preminula. Njene tri ćerke su 22. juna 2015. godine obavijestile Sud da žele da nastave postupak pred Sudom umjesto njihove majke.

101. Vlada je izjavila da ćerke nijesu dostavile dokaz da su nasljednice svoje majke. U komentarima na izjašnjenje Vlade ćerke su dostavile sudsku

odluku kojom se dvije od njih tri proglašavaju nasljednicama, naglašavajući činjenicu da se treća sestra odrekla nasljedstva u korist svoje dvije sestre.

102. Imajući u vidu predmet predstavke i sve činjenice koje ima na raspolaganju, uključujući činjenicu da su ćerke sedme podnositeljke predstavke bile direktno pogođene nedjelotvornom istragom o preseljenju njihovog oca i njegovom predajom policiji Republike Srpske 1992. godine, Sud smatra da iste imaju pravni interes da nastave postupak u ime svoje majke, i da imaju pravni kapacitet da postupaju pred Sudom umjesto majke.

II. NAVODNA POVREDA ČLANA 2 KONVENCIJE

103. Podnositeljke predstavke su se prituživale, prije svega, pozivajući se na procesni aspekt člana 2 i člana 3 Konvencije, na propust države da sprovede djelotvornu istragu o preseljenju njihovih najbližih srodnika iz Crne Gore i njihovoj predaji nadležnim organima samo-proglašene Srpske Republike Bosne i Hercegovine u maju 1992. godine, u toku oružanih sukoba. Takođe su smatrale da je nepostojanje bilo kakve istrage u Crnoj Gori o okolnostima o kasnijem zlostavljanju njihovih srodnika, nestanku i/ili smrti u Bosni i Hercegovini, predstavljalo dalju povredu članova 2 i 3 Konvencije. Takođe su tvrdile da je u januaru 2009. godine devetoro ljudi bilo optuženo samo za ratni zločin u vezi „nezakonitog preseljenja“ izbjeglica Bošnjaka i Srba – iako su dokazi ukazivali da su izvršena i druga djela, kao što je protivzakonito zatvaranje, uzimanje talaca, lišavanje prava na pravično i nepristrasno suđenje i pomaganje i podsticanje mučenja.

104. Sud ponavlja da se pritužbe sastoje od dva elementa: činjeničnih navoda i pravnih argumenata. Na osnovu *jura novit curia* principa, Sud nije obavezan pravnim osnovama koje je istakao podnosilac predstavke na osnovu Konvencije i Protokola uz nju i ima ovlašćenja da odlučuje o pravnoj karakterizaciji koju će dati činjenicama pritužbe ispitujući ih na osnovu članova ili odredbi Konvencije koji se razlikuju od onih na koje se poziva podnosilac predstavke (vidjeti *Radomilja i drugi protiv Hrvatske* [VV], br. 37685/10 i 22768/12, stav 126, 20. mart 2018. godine). Sud smatra da navedene pritužbe treba da budu ispitane samo na osnovu člana 2 Konvencije, koji glasi kako slijedi:

Article 2

“1. Pravo na život svakog lica zaštićeno je zakonom. Niko ne smije biti namjerno lišen života, osim prilikom izvršenja presude suda kojom je osuđen za zločin za koji je ova kazna predviđena zakonom.

2. Lišenje života se ne smatra protivnim ovom članu ako proistekne iz upotrebe sile koja je apsolutno nužna:

(a) radi odbrane nekog lica od nezakonitog nasilja;

(b) da bi se izvršilo zakonito hapšenje ili spriječilo bjekstvo lica zakonito lišenog slobode;

(c) prilikom zakonitih mjera koje se preduzimaju u cilju suzbijanja nereda ili pobune.”

A. Istraga o zlostavljanju, nestanku i/ili ubistvu najbližih srodnika podnositeljki predstavke

105. Kako je Sud prethodno naglasio, sa stanovišta međunarodnog javnog prava, nadležnost države prvenstveno je teritorijalna. Na osnovu toga, država ne može generalno vršiti nadležnost na teritoriji druge države bez njenog pristanka, poziva ili saglasnosti. Mora se smatrati da član 1 Konvencije prikazuje ovaj uobičajeni i u suštini teritorijalni pojam nadležnosti (vidjeti *Rantsev protiv Kipra i Rusije*, br. 25965/04, stav 206, ECHR 2010 (izvodi) i *Banković i drugi protiv Belgije i drugih* (odl.) [VV], br. 52207/99, stavovi 59-61, ECHR 2001-XII). Sud primjećuje da nije sporno među stranama da su, nakon predaje snagama Republike Srpske, najbliži srodnici podnositeljki predstavke preminuli ili nestali na teritoriji Bosne i Hercegovine, koja je bila međunarodno priznata kao nezavisna država prije spornih događaja. U skladu sa tim, osim ako se može dokazati da postoje posebne karakteristike u konkretnom predmetu zbog kojih se zahtijeva odstupanje od opštih pristupa, obaveza da sprovede djelotvornu zvaničnu istragu je samo na Bosni i Hercegovini (vidjeti *Rantsev*, gore citirana, stav 243, i, *mutatis mutandis*, *Al-Adsani protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], br. 35763/97, stav 38, ECHR 2001-XI). Sud dalje navodi da nikakva istraga ili postupak u vezi sa tim nije nikada pokrenut u Crnoj Gori i, posebno da počinoci ovih djela i njihova boravišta nijesu poznati (uporedi *Güzelyurtlu i drugi protiv Kipra i Turske* [VV], br. 36925/07, stav 194, 29. januar 2019. godine). Kako nijesu utvrđene „posebne karakteristike“ koje bi pokrenule primjenjivost procesne obaveze nametnute članom 2 u odnosu na Crnu Goru (ibid., stavovi 188-190), ova pritužba je neusklađena *ratione personae* sa odredbama Konvencije u smislu člana 35 stav 3 (a) i mora biti odbačena u skladu sa članom 35 stav 4 (vidjeti, *mutatis mutandis*, *Emin i drugi protiv Kipra, Grčke i Ujedinjenog Kraljevstva* (odl.), br. 59623/08 i 6 drugih, 3. jun 2010. godine).

B. Istraga i/ili gonjenje u vezi protivzakonitog zatvaranja, uzimanja talaca, oduzimanja prava na pravično i nepristrasno suđenje i pomaganja i podsticanja mučenja

106. U mjeri u kojoj se može razumjeti da su se podnositeljke predstavke takođe prituživale u ovom smislu (vidjeti stav 103 gore), Sud primjećuje da je istraga sprovedena i optužnica podignuta u Crnoj Gori u januaru 2009. godine u vezi ratnih zločina protiv civilnog stanovništva koji su navodno počinjeni samo nezakonitim preseljenjem srodnika podnositeljki predstavke (vidjeti stavove 18 i 30 gore). Stoga, najkasnije u januaru 2009. godine je podnositeljicama predstavke trebalo biti jasno da se za druga krivična djela

neće preduzeti krivično gonjenje. U tom smislu je ponovljeno da podnositeljke predstavke moraju da ulože žalbe „bez nepotrebnog odlaganja“, onda kada postane očigledno da nema realnih izgleda za povoljan ishod ili napredak u vezi njihovih pritužbi na domaćem nivou (vidjeti *Sokolov protiv Srbije* (odl.), br. 30859/10 i 6 drugih, stav 31, 14. januar 2014. godine). S obzirom na to da su podnositeljke predstavke podnijele predstavku u decembru 2013. godine, njihova implicitna pritužba je neblagovremeno podnijeta i mora biti odbačena u skladu sa članom 35 stavovi 1 i 4 Konvencije.

C. Istraga o prinudnom preseljenju najbližih srodnika podnositeljki predstavke

1. Podnesci stranaka

(a) Vlada

107. Vlada je tvrdila da je predstavka neprihvatljiva po više osnova.

108. Prvo, bila je neusaglašena *ratione temporis*, jer je od spornih događaja do stupanja Konvencije na snagu u odnosu na Crnu Goru proteklo više od deset godina.

109. Drugo, četvrta i peta podnositeljka predstavke i ćerke sedme podnositeljke predstavke ni na koji način nijesu bile uključene u krivični postupak, te stoga nijesu iscrpile sve domaće pravne lijekove.

110. Treće, podnositeljke predstavke su podnijele predstavku van roka od šest mjeseci. Moglo se očekivati da bude podnijeta mnogo ranije nego što su one to uradile, jer su dugo prije toga smatrale da je istraga nedjelotvorna. Umjesto toga, podnijele su je tek u decembru 2013. godine - dvadeset i jednu godinu nakon spornih događaja. S obzirom na to da ustavna žalba nije predstavljala djelotvoran pravni lijek u to vrijeme, podnositeljke predstavke su morale da podnesu predstavku u roku od šest mjeseci od dana donošenja presude Apelacionog suda, kao posljednjeg dostupnog djelotvornog pravnog lijeka u tom trenutku, osim u slučaju podnositeljki predstavke koje ni na koji način nijesu bile uključene u krivični postupak. Dodatno, prva i treća podnositeljka predstavke su prekoračile ovaj vremenski okvir s obzirom na to da im je presuda uručena 7. juna 2013. godine, a predstavku su podnijele 8. decembra 2013. godine. Vlada je dostavila kopiju relevantnih dostavnica.

111. Četvrto, podnositeljke predstavke više nijesu imale status žrtve jer su prihvatile poravnjanja i odrekle se prava na dalje zahtjeve u tom smislu. U svakom slučaju, domaći organi su sproveli istragu i veoma složen i osjetljiv postupak, utvrdili sve relevantne okolnosti, te time ispunili svoju pozitivnu obavezu.

112. Konačno, podnositeljke predstavke su zloupotrijebile pravo na predstavku u smislu javnih izjava koje je dala njihova punomoćnica. Naime, između 22. i 24. maja 2018. godine, punomoćnica podnositeljki predstavki je

citirana u dva crnogorska medija i na web stranici NVO na čijem je ona čelu, kada je izjavila da je Vlada Crne Gore tražila i dobila produženje roka za dostavljanje izjašnjenja u odnosu na konkretan predmet i da su podnositeljke predstavke ovo smatrale „nipodaštavanjem zločina i njegovih žrtava.“ Takođe je govorila o sadržaju predstavki i navela da je Vlada Bosne i Hercegovine pozvana da dostavi pisano izjašnjenje u vezi predmeta. Na taj način su takođe izvršile pritisak na tuženu Vladu i njene organe. Takođe, nijesu obavijestile Sud da je njihova ustavna žalba odbačena.

(b) Podnositeljke predstavke

113. Podnositeljke predstavke su tvrdile da je predstavka usaglašena *ratione temporis*. Cjelokupna istraga je sprovedena nakon što je Konvencija stupila na snagu u odnosu na Crnu Goru. Štaviše, protok vremena od spornih događaja do stupanja Konvencije na snagu je irelevantan s obzirom na izuzetno tešku prirodu predmeta. U svakom slučaju, priroda predmeta je bila trajna, jer posmrtni ostaci najbližih srodnika podnositeljki predstavke nijesu bili pronađeni, a procesna obaveza da se istraži konačna sudbina porodice podnositeljki predstavke je još uvijek postojala.

114. Podnositeljke predstavke su tvrdile da su bile uključene u postupak kao oštećene strane, bilo direktno ili putem određenih punomoćnika svojih porodica. Direktno su bile pogođene spornim događajima i prepoznate kao oštećene strane u parničnom postupku.

115. Dalje, predstavka je podnijeta u roku od šest mjeseci. Nije se moglo očekivati da predstavku podnesu ranije jer od početka nije bilo jasno da nemaju djelotvoran pravni lijek niti se može reći da nije bilo istrage. Takođe nije bilo perioda produženog potpunog nepostupanja nadležnih organa koji bi ih podstakli da se odmah obrate Sudu. Dostavnicu koju je dostavila Vlada u odnosu na prvu podnositeljku predstavke, potpisao je neko drugi umjesto nje – što se lako može provjeriti upoređivanjem potpisa na obrascu predstavke i dostavnice; a druga dostavnica uopšte ne sadrži potpis. U svakom slučaju, obrazac predstavke koji je poslat faxom uspješno je poslat 8. decembra 2013. godine kratko nakon ponoći, nakon nekoliko neuspješnih pokušaja, zbog tehničkih problema da bude poslata prije ponoći 7. decembra 2013. godine. Kašnjenje, koje je samo dvadeset pet minuta, ne može se tumačiti na takav način da se podnositeljicama predstavke ospori pravo na razmatranje pritužbi od strane Suda. (U obrascu predstavke prva i druga podnositeljka predstavke su navele da su primile presudu Apelacionog suda poštom „7. i 8. juna 2013. godine“.)

116. Podnositeljke predstavke su tvrdile da su, bez obzira na naknadu koju su primile, zadržale status žrtve, jer je obaveza na osnovu procesnog aspekta člana 2 Konvencije da se sprovede istraga koja može da dovede do identifikacije i kažnjavanja odgovornih za predmetno krivično djelo ili krivična djela. U svojoj predstavci Sudu su tvrdile da je istraga pokrenuta tek 2005. godine i da je trajala gotovo tri godine, uz periode tokom kojih se, bez

objašnjenja, nije postupalo. Tokom suđenja, sudija je odbio da sasluša brojne značajne svjedoke, uključujući lice koje je bilo pomoćnik Ministra unutrašnjih poslova u to vrijeme, premijera Crne Gore i nekoliko članova Predsjedništva Crne Gore. Presuda se zasnivala na izmišljenom pravnom standardu koji nije imao utemeljenje ni u domaćem ni u međunarodnom humanitarnom pravu. U svom izjašnjenju, podnositeljke predstavke su tvrdile da, iako je imala izvjesna ograničenja, istraga je bila sprovedena i devet funkcionera je okrivljeno i bilo im je suđeno za ratne zločine počinjene nad civilnim stanovništvom. Štaviše, uprkos činjenici da je optužnica, prema njihovim riječima, bila „ograničena u odnosu na moguće optužene i djela koja im se stavljaju na teret“, uzeta je u obzir većina dokaza koje su podnositeljke predstavke dostavile u parničnom postupku. Složile su se da su „tokom istrage i krivičnog suđenja obezbijeđeni vrijedni i dovoljni dokazi koji su služili pravdi u ovom predmetu u razumnoj mjeri“. Podnositeljke predstavke su priznale da je samo suđenje organizovano prilično efikasno, s obzirom na okolnosti i da su sudovi na raspolaganju imali dovoljno čvrstih dokaza i da su na osnovu toga tačno utvrdili činjenice. Navele su da se njihove pritužbe konačno odnose na ishod krivičnog postupka. Kao rezultat proizvoljnog i pogrešnog tumačenja činjenica i međunarodnog humanitarnog prava od strane sudova – što je po njihovom mišljenju dovelo do „institucionalnih nedostataka“ – svi optuženi su oslobođeni optužbi, iako su činjenični nalazi jasno ukazivali da su počinili ratni zločin protiv civilnog stanovništva.

117. U svom podnesku navode da je primjedba Vlade u vezi sa navodnom zloupotrebom prava na predstavku podnositeljki predstavke u suprotnosti sa članom 34 Konvencije i da je mogla imati „odvraćajući efekat na njih i njihovu punomoćnicu. Nijesu odmah obavijestile Sud o ishodu ustavne žalbe s obzirom na to da su bile zamoljene od strane Suda da ne dostavljaju nikakva izjašnjenja dok im Sud to ne zatraži. U svakom slučaju, njihova ustavna žalba je odbačena zbog pogrešne percepcije Ustavnog suda da su se žalile na povredu prava na pravično suđenje, što nije bio slučaj.

(c) Treća strana

118. Vlada Bosne i Hercegovine je tvrdila da je predstavka prihvatljiva i osporila je sve primjedbe tužene Vlade u tom smislu. Tvrdila je da istraga nije bila djelotvorna ni dovoljna, da najviši funkcioneri nikada nijesu kažnjeni i da su sudovi zanemarili presude Međunarodnog suda za bivšu Jugoslaviju, a da je ključni nedostatak oslobađanje svih optuženih.

2. Ocjena Suda

(a) Primjenjivost Člana 2 Konvencije

119. Iako Vlada nije uložila nikakav prigovor u tom smislu, Sud mora da se uvjeri da ima nadležnost u svakom predmetu koji je pokrenut pred njim (vidjeti, *mutatis mutandis*, *Blečić protiv Hrvatske* [VV], br. 59532/00, stav

67, ECHR 2006-III i *Kavaja i Miljanić protiv Crne Gore* (odl.), br. 43562/02 i 37454/08, stav 30, 23. novembar 2010. godine).

120. U većini predmeta koji se odnose na član 2 Konvencije, gdje je sporna djelotvornost istrage, istraga se fokusira na okolnosti u kojima je nanijeta smrtna povreda, kao i na utvrđivanje odgovornosti direktnih učinilaca. To nije slučaj u konkretnom predmetu, žalbeni navodi u vezi navodnog nedostatka bilo kakve istrage ubistava i/ili nestanaka proglašeni su neprihvatljivima *ratione personae* (vidjeti stav 105 gore).

121. Međutim, ponovljeno je da prva rečenica člana 2 Konvencije, koja je klasifikovana kao jedna od najfundamentalnijih odredbi Konvencije, a koja takođe predstavlja jednu od temeljnih vrijednosti demokratskih društava koja čine Savjet Evrope, obavezuje državu ne samo da se uzdrži od "namjernog" lišenja života, već i da preduzme odgovarajuće korake radi zaštite života lica u okviru svoje nadležnosti (vidjeti *Calvelli i Ciglio protiv Italije* [VV], br. 32967/96, stav 48, ECHR 2002-I i *Ribcheva i drugi protiv Bugarske*, br. 37801/16 i dvije druge, stav 156, 30. mart 2021. godine).

122. S obzirom na to da se navodi da su smrt i nestanak srodnika podnositeljki predstavke u značajnoj mjeri rezultat niza događaja izazvanih njihovim prinudnim preseljenjem iz tužene države, a budući da se čini da je ovaj navod prihvaćen od strane domaćih državnih organa (imajući u vidu predmet prijateljskih poravnanja - vidjeti gore stav 17 *in fine*), može se konstatovati da se žalbeni navodi u vezi nedjelotvorne istrage prinudnog preseljenja najbližih srodnika podnositeljki predstavke od strane crnogorskih vlasti odnose na obaveze države zagarantovane članom 2 Konvencije. Stoga, Sud nalazi da je član 2 Konvencije primjenljiv na konkretan predmet.

(b) Usaglašenost *ratione temporis*

123. Relevantni principi u ovom kontekstu su izloženi u predmetu *Janowiec i drugi protiv Rusije* ([VV], br. 55508/07 i 29520/09, stavovi 140-51, ECHR 2013).

124. Konkretno, vremenska nadležnost Suda u vezi sa procesnim obavezama sprovođenja istrage prema članu 2 Konvencije striktno je ograničena na procesne radnje koje su bile ili su morale biti sprovedene nakon stupanja na snagu Konvencije u odnosu na tuženu državu ("kritični datum") i uslovljena je postojanjem suštinske veze između događaja koji je doveo do gore navedene procesne obaveze prema članu 2 i kritičnog datuma (*ibid.* stavovi 142 i 145). Takva veza je prvenstveno definisana vremenskom blizinom između spornog događaja i kritičnog datuma, koji moraju biti odvojeni samo razumno kratkim vremenskim intervalom koji obično ne bi trebalo da prelazi deset godina (*ibid.*, § 146) i biće utvrđena samo ukoliko se veći dio istrage sproveo ili je trebalo da se sprovede u periodu nakon stupanja na snagu Konvencije (*ibid.*, stav 147).

125. Sud je, međutim, prihvatio da mogu postojati vanredne situacije koje ne zadovoljavaju standard „suštinske veze“, kao što je gore navedeno, ali u kojima bi potreba da se osigura stvarna i efikasna zaštita garancija i osnovnih vrijednosti Konvencije predstavljala dovoljan osnov za priznavanje postojanja veze (*ibid.*, stav 149 *in limine*). Sud smatra da upućivanje na osnovne vrijednosti Konvencije znači da se postojanje tražene veze može utvrditi ako je kritičan događaj bio većih dimenzija od običnog krivičnog djela i predstavljao negaciju samih osnova Konvencije. To bi bio slučaj sa teškim zločinima po međunarodnom pravu, kao što su ratni zločini, genocid ili zločini protiv čovječnosti, u skladu sa definicijama koje su im date u relevantnim međunarodnim instrumentima (*ibid.*, stav 150).

126. Vraćajući se na konkretan slučaj, Sud primjećuje da se pritužba u vezi sa proceduralnim aspektom člana 2 Konvencije odnosi na istragu događaja koji se dogodio u maju 1992. godine. Stoga treba napomenuti da je više od jedanaest godina i devet meseci prošlo između spornog događaja i stupanja na snagu Konvencije u odnosu na Crnu Goru 3. marta 2004. godine (vidjeti *Bijelić protiv Crne Gore i Srbije*, br. 11890/05, stav 69, 28. april 2009. godine u vezi sa tim datumom).

127. Prije datuma stupanja na snagu Konvencije u odnosu na tuženu državu, nijesu sprovedene nikakve procesne radnje u kontekstu istrage. Tek nakon tog datuma – tačnije od 18. oktobra 2005. godine – zatražena je i sprovedena istraga, podignuta je optužnica i pokrenut krivični postupak protiv devet okrivljenih zbog sumnje da su počinili ratni zločin protiv civilnog stanovništva. Drugim riječima, cijela istraga i sve procesne mjere su sprovedene nakon kritičnog datuma. Dalje, iako je vremenski razmak između spornog događaja i kritičnog datuma bio duži od deset godina, kritičan događaj je istražen u zemlji i procesuiran kao ratni zločin protiv civilnog stanovništva; čime se ukazuje da je kritični događaj predstavljao djelo čija je „dimenzija“ bila veća od običnog krivičnog djela. S obzirom na to, Sud smatra da isti zadovoljava test „konvencijske vrijednosti“.

128. U skladu sa tim, Sud nalazi da je nadležan *ratione temporis* da ispita pritužbu na osnovu člana 2 Konvencije, u njegovom procesnom aspektu, u vezi sa istragom prinudnog preseljenja rođaka podnositeljki predstavke iz tužene države i odbija prigovor Vlade u tom smislu.

(c) Usaglašenost *ratione personae*

*(i) Usklađenost *ratione personae* u odnosu na tuženu državu*

129. Kada je u pitanju period od 3. marta 2004. godine, kada je Konvencija stupila na snagu u odnosu na Državnu zajednicu Srbije i Crne Gore do 3. juna 2006. godine, kada je Crna Gora proglasila nezavisnost, imajući na umu činjenicu da je sporni postupak bio u isključivoj nadležnosti crnogorskih organa čak i prije proglašenja nezavisnosti, Sud nalazi da je

predstavka u odnosu na Crnu Goru usaglašena *ratione personae* sa Konvencijom (ibid., stav 70; vidjeti, takođe, *Šabanović protiv Crne Gore i Srbije*, br. 5995/06, stav 28, 31. maj 2011. godine i *Lakićević i drugi protiv Crne Gore i Srbije*, br. 27458/06 i 3 druge, stav 41, 13. decembar 2011. godine).

(ii) *Usklađenost ratione personae u odnosu na podnositeljke predstavke (status žrtve)*

130. Sud ponavlja da pojedinac više ne može da tvrdi da je žrtva povrede Konvencije kada su nadležni organi priznali, izričito ili suštinski, povredu Konvencije i obezbijedili naknadu (vidjeti *Eckle protiv Njemačke*, 15. jul 1982. godine, stav 66, Serija A br. 51; vidjeti takođe, među drugim izvorima, *Gäfgen protiv Njemačke* [VV], br. 22978/05, stav 115, ECHR 2010; *Kurić i drugi protiv Slovenije* [VV], br. 26828/06, stav 259, ECHR 2012 (izvodi); i *Cristea protiv Republike Moldavije*, br. 35098/12, stav 25, 12. februar 2019. godine).

131. Ustanovljeno je u sudskoj praksi da, u predmetima u kojim se navodi da je smrt namjerno izazvana ili da se dogodila nakon napada ili zlostavljanja, dosuđivanje naknade ne može osloboditi državu ugovornicu od obaveze da sprovede istragu koja će moći da dovede do identifikacije i kažnjavanja odgovornih lica (vidjeti *Mustafa Tunç i Fecire Tunç protiv Turske* [VV], br. 24014/05, stav 130, 14. april 2015. godine i praksa tamo navedena). Ipak, konkretna priroda ovog predmeta, kako je gore navedeno, leži u činjenici da nadležni organi tužene države nijesu namjerno izazvali smrt, niti je do nje došlo nakon napada ili zlostavljanja koje su izazvali.

132. Sud je često nalazio da ukoliko povreda prava na život ili lični integritet nije namjerno izazvana, pozitivna obaveza nametnuta članom 2 Konvencije da se uspostavi djelotvoran pravosudni sistem, ne podrazumijeva obavezno propisivanje krivično-pravnog sredstva za krivično djelo u svakom slučaju. U posebnoj oblasti zanemarivanja, obaveza na primjer može biti ispunjena i ako pravni sistem pruži žrtvama pravni lijek pred građanskim sudovima, bilo pojedinačno, bilo zajedno sa pravnim lijekom pred krivičnim sudovima, omogućavajući da se utvrdi svaka odgovornost onih na koje se odnosi, kao i bilo koju odgovarajuću naknadu štete u građanskom postupku, kao što je i obaveza za naknadu štete i objavljivanje odluke. Međutim, čak iako Konvencija sama po sebi ne garantuje pravo da se pokrene krivični postupak protiv trećih lica, Sud je takođe utvrdio u brojnim predmetima da djelotvoran pravni sistem koji se zahtijeva članom 2 Konvencije može, a pod određenim okolnostima i mora, uključivati pribjegavanje krivičnom pravu (vidjeti, među drugim izvorima, *Calvelli i Ciglio*, gore citirana, stav 51, i izvori tamo citirani).

133. Podnositeljke predstavke su navele da su smrt i nestanak njihovih srodnika u značajnoj mjeri bili rezultat niza događaja pokrenutih njihovim prinudnim preseljenjem i prituživale su se na propust da se postupi u skladu

sa gore navedenom procesnom obavezom u vezi njihovog prinudnog preseljenja. Tvrdile su da je zbog toga država bila u obavezi da sprovede istragu.

134. Sud primjećuje da su najbliži srodnici podnositeljki predstavke bili pod odgovornošću države i da je njihovo prinudno preseljenje bilo rezultat odluke koju su donijeli i realizovali isključivo nadležni organi.

135. Sud primjećuje da su nadležni organi sprovedi istragu sa ovim u vezi koja je ishodovala suđenjem u odnosu na devet lica za ratni zločin protiv civilnog stanovništva. Ipak, kako bi se smatrala djelotvornom, istraga mora da ispuni određene kriterijume. Relevantni principi sa tim u vezi su dati u, na primjer, *Armani Da Silva protiv Ujedinjenog Kraljevstva* ([VV], br. 5878/08, stavovi 233-239, 30. mart 2016. godine). Konkretno, istraga mora biti adekvatna – to jest, mora biti tako da može da dovede do utvrđivanja činjenica i do utvrđivanja – ako je odgovarajuće – do kažnjavanja odgovornih lica (ibid., stav 233, i drugi izvori tamo navedeni). Zaključci proizašli iz istrage se moraju bazirati na temeljnoj, objektivnoj i nepristrasnoj analizi svih relevantnih elemenata. Takođe se generalno može smatrati neophodnim da lica koja su odgovorna za istragu i koja je sprovode, budu nezavisna od lica koja su umiješana ili za koja postoji mogućnost da su umiješana u događaje, što znači ne samo nepostojanje hijerarhijske i institucionalne povezanosti, već i praktičnu nezavisnost (ibid., stav 232). Mora biti dostupna porodici žrtve u mjeri koja je neophodna da se obezbijede njihovi legitimni interesi i mora biti dovoljno elemenata javnog nadzora nad istragom, u mjeri koja se može razlikovati od predmeta do predmeta (ibid., stav 235). Kada zvanična istraga dovede do pokretanja postupka pred nacionalnim sudovima, postupak u cjelosti, uključujući i fazu suđenja, mora da ispuni zahtjeve pozitivne obaveze da se, u skladu sa zakonom, zaštiti pravo na život (ibid., stav 239 *in limine*).

136. U konkretnom predmetu nadležni organi su, zahtjev za pokretanjem istrage o hapšenju i predaji najbližih srodnika podnositeljki predstavke, podnijeli po sopstvenoj inicijativi, ne prepuštajući inicijativu podnositeljicama predstavke da podnesu formalnu krivičnu prijavu, zahtjev za pokretanje istrage ili da predlože sprovođenje bilo kakvih konkretnih istražnih postupaka (vidjeti gornje stavove 18-19). Ministar unutrašnjih poslova koji je, kako su sudovi utvrdili, naredio spornu radnju, nije bio među šest lica u odnosu na koje je zahtijevana istraga, jer je ubijen mnogo prije toga, 2000. godine (vidjeti stav 49 gore). Istragu, koja je trajala kraće od tri godine, sproveo je istražni sudija Višeg suda, koji nije imao ni hijerarhijske ni institucionalne veze sa licima koja su bila pod istragom (vidjeti stavove 20-24 i 28 gore). Nema nagovještaja pristrasnosti ili bilo kakvog specifičnog ponašanja koje bi ukazalo na njegov nedostatak praktične nezavisnosti u vođenju istrage. Tokom istrage saslušano je ukupno 83 svjedoka i/ili oštećene strane ili od strane Višeg suda u Podgorici ili putem međunarodne pravne pomoći koju je zahtijevao Viši sud (vidjeti stav 23 gore). Štaviše, u oktobru

2008. godine, istraga je proširena na još tri lica koja nijesu bila obuhvaćna inicijalnim zahtjevom za sprovođenje istrage (vidjeti stav 29 gore).

137. Nakon što je istraga okončana, Specijalno Vrhovno državno tužilaštvo je podiglo optužnicu u odnosu na devet lica koja su bila zaposlena u MUP-u u vrijeme konkretnih događaja (vidjeti stav 30 gore). Među okrivljenima su bila dva pomoćnika ministra unutrašnjih poslova, četiri načelnika Centara bezbjednosti (koja su bila direktno odgovorna ministru i pomoćnicima – vidjeti stav 70 gore), šef odjeljenja DB u Ulcinju i načelnik policije u Herceg Novom – tačnije najviše rangirani službenici u hijerarhiji MUP-a, nakon pokojnog ministra unutrašnjih poslova. Optužnica je obuhvatala većinu dokaza koje su podnositeljke predstavke podnijele tokom građanskog postupka (vidjeti stav 116 gore). Dalje je predloženo da optuženi i više od 100 svjedoka budu saslušani i da bude ispitano više od 70 materijalnih dokaza (vidjeti stav 31 gore). Tužioci koji su bili uključeni u građanski postupak nijesu učestvovali u krivičnom postupku. (vidjeti stavove 15 *in fine*, 18, 26 i 30 gore).

138. Suđenje, koje je za rezultat imalo pravosnažnu oslobađajuću presudu u odnosu na sve optužene, održano je pred Specijalnim odjeljenjem za organizovani kriminal, korupciju, terorizam i ratne zločine Višeg suda u Podgorici, koji je postupao kao prvostepeni sud i koji je imao punu nadležnost da ispita činjenice adekvatno. Presudu Višeg suda ispitivao je Apelacioni sud. Tokom prvostepenog postupka održana su 52 ročišta, samo 5 odloženo, sud je ispitao sve optužene i pet svjedoka. Pročitane su izjave 92 svjedoka i pregledano je više od 120 pisanih dokaza (vidjeti stav 35 gore). Ništa u materijalu koji je bio na raspolaganju Sudu ne ukazuje da nadležni organi nijesu uspjeli da obezbijede relevantne fizičke ili forenzičke dokaze ili da potraže relevantne svjedoke ili relevantne informacije (vidjeti *Finogenov i drugi protiv Rusije*, br. 18299/03 i 27311/03, stav 271, ECHR 2011 (izvodi), i *Armani Da Silva*, gore citirana, stav 233). Podnositeljke predstavke su priznale da su tokom istrage i suđenja prikupljeni značajni dokazi, i da su sudovi na valjan način utvrdili činjenice (vidjeti stav 116 gore). Takođe su priznale da su bile uključene u sve faze krivičnog postupka bilo lično bilo putem članova porodice (vidjeti stav 114 gore). Dodatno, tužena država je olakšala učešće oštećenim u postupku davanjem neophodnih informacija kao i naknadom putnih troškova i isplatom dnevnica (vidjeti stavove 32 i 33 gore).

139. Sudovi su detaljno ispitali prikupljeni dokazni materijal i utvrdili da je ponašanje optuženih bilo nezakonito. Takođe su detaljno obrazložili svoju odluku da oslobode optužene za ratni zločin koji im se stavljao na teret. Sud nije pronašao nijedan element u obrazloženju domaćih sudova koji bi ga naveo da zaključi da je u praksi bilo proizvoljnosti ili vršenja nezakonitog postupanja. Iako predmetni postupci nijesu rezultirali osudama, Sud nije utvrdio nikakve indikacije u datom predmetu da je bilo nepoštovanja prava ili da sud nije na djelotvoran način ispitao dati predmet.

140. Iako su se u svojoj inicijalnoj predstavci podnositeljke predstavke prituživale da je istraga bila nedjelotvorna, u svom izjašnjenju koje je uslijedilo navele su da se njihova pritužba zapravo odnosila na ishod navedenog krivičnog postupka – naime, na činjenicu da su optuženi bili suštinski oslobođeni (vidjeti stav 116 gore). Sud ponavlja da ne postoji obaveza gonjenja treće strane u cilju ispunjavanja obaveze države u smislu člana 2 Konvencije, niti se članom 2 Konvencije garantuje apsolutna obaveza da sva gonjenja rezultiraju osudom, ili izricanjem određene kazne (vidjeti *Giuliani i Gaggio protiv Italije* [VV], br. 23458/02, stav 306, ECHR 2011 (izvodi), i *Armani da Silva*, gore citirana, stav 238). Prije je zadatak Suda, imajući u vidu predmetni postupak sagledan u cjelini, da ispita da li su i u kojoj mjeri domaće vlasti izvršile pažljivu kontrolu datog predmeta u skladu sa zahtjevima člana 2 Konvencije (ibid., stav 257). Iako nadležni organi nijesu trebali da, pod bilo kojim okolnostima, budu spremni da dopuste da izvršenje krivičnih djela kojima se ugrožava život pojedinaca budu nekažnjena, Sud je u više navrata primijetio da je istražna obaveza u smislu člana 2 Konvencije obaveza sredstava a ne rezultata (vidjeti *Jaloud protiv Holandije* [VV], br. 47708/08 stav 186, ECHR 2014, VIDJETI TAKOĐE GORE NAVEDENE PREDMETE Nachova i drugi, stav 160 i *Mustafa Tunç i Fecire Tunç*, stav 173).

141. Tačno je da Sud mora biti naročito oprezan kada su u pitanju predmeti u kojima se iznose navodi o povredama članova 2 i 3 Konvencije. Međutim, u slučajevima kada se pred domaćim sudovima vodi krivični postupak koji se tiče datih navoda, mora se imati u vidu da se krivična odgovornost razlikuje od odgovornosti države u smislu Konvencije (vidjeti *Giuliani i Gaggio*, gore citirana, stav 182 *in limine*). Nadležnost Suda se ograničava na posljednje navedeno. Odgovornost u smislu Konvencije se zasniva na njenim sosptvenim odredbama, koje je potrebno tumačiti u svijetlu predmeta i svrhe Konvencije, uzimajući u obzir bilo koja relevantna pravila ili načela međunarodnog prava. Bilo koja obaveza u smislu Konvencije u ime države za činjenja njenih organa, agenata i službenika ne smije se pomiješati sa domaćim pravnim pitanjima koja se tiču pojedinačne krivične odgovornosti koja se ispituje pred nacionalnim krivičnim sudovima. Sud se ne bavi donošenjem bilo kakvih zaključaka koji se odnose na utvrđivanje krivice ili nevinosti u tom smislu, jer nije u okviru nadležnosti istog da odlučuje o bilo čijoj pojedinačnoj krivičnoj odgovornosti, bilo na domaćem ili na međunarodnom nivou, što je činjenica na koju se podnositeljke predstavke u konkretnom predmetu eksplicitno pritužuju (ibid., stav 182, uz tu sadržane izvore citiranja).

142. Činjenice iz konkretnog predmeta koje su bile predmet sporne istrage su nesumnjivo tragične i razumljivo je da ishod predmetnog krivičnog postupka bio uznemirujući za podnositeljke predstavke; takođe je razumljiva i njihova frustracija zbog odsustva bilo kakve pojedinačne izrečene kazne. Međutim, Sud primjećuje da su pojedinačnu odgovornost uključenih

policijских службеника pažljivo razmotrili sudovi tokom vođenja krivičnog postupka. Odluka o neosuđivanju bilo kojeg pojedinačnog službenika nije se mogla pripisati propustu u fazi istrage niti toleranciji navedenog propusta od strane države ili zavjeri u vršenju nezakonitih radnji; prije bi se reklo da su, nakon sprovedene temeljne istrage i suđenja, sudovi u cjelosti razmotrili sve činjenice datog predmeta i zaključili su da nije bilo dokazano da su optuženi počinili ratni zločin.

143. Sud primjećuje određene neusklađenosti između određenih nalazišta domaćih sudova i nalazišta nekih međunarodnih krivičnih sudova i tribunala. Međutim, kao što je gore primijećeno, nadležnost Suda se ograničava na Konvenciju i nije funkcija istog da odlučuje o krivičnoj odgovornosti pojedinaca. (vidjeti stav 141 gore).

144. U onoj mjeri u kojoj se obaveze tužene države u smislu člana 2 Konvencije sagledavaju kao obaveze sredstava a ne rezultata, činjenica da su optuženi bili oslobođeni ne znači sama po sebi da tužena država nije ispunila svoje pozitivne obaveze koje su sadržane u ovoj odredbi, pod uslovom da je, kao u konkretnom predmetu, istraga bila dovoljno temeljna, nezavisna, te da su podnositeljke predstavke bile uključene u istu u mjeri koja je bila dovoljna da se njihovi interesi zaštite i da im se omogući ostvarivanje njihovih procesnih prava (vidjeti, na primjer, *Palić*, gore navedena, stav 65, gdje je Sud utvrdio da je istraga bila djelotvorna, uprkos činjenici da nijesu bile izrečene osuđujuće presude). Slično, sa stanovišta statusa žrtve podnositeljki predstavke u smislu člana 34 Konvencije, činjenica da optuženi nijesu konačno osuđeni nije odlučujuća, pri čemu je relevantan element, kao što je gore navedeno, priznanje povrede, barem u suštini, od strane domaćih nadležnih organa i obezbjeđenje odštete (vidjeti stav 130 gore).

145. U tom smislu, Sud primjećuje da su u krivičnom postupku sudovi jasno potvrdili da je odluka kojom se nalaže prinudno preseljenje najbližih srodnika i radnje optuženih, bile „nezakonite u smislu međunarodnog prava“ (vidjeti stav 41 gore).

Nadalje, u paralelno vođenom parničnom postupku u kome su podnositeljke predstavke tražile naknadu štete za iste radnje koje je izvršila tužena država, konkretno, nezakonito lišavanje slobode i prinudno preseljenje koje je rezultiralo smrću njihovih najbližih srodnika u Republici Srpskoj, domaći sudovi su izričito priznali brojne ozbiljne povrede prava njihovih srodnika, utvrđujući da su isti bili nezakonito lišeni slobode i njihovog prava na ulaganje žalbe, kao i to da je njihovo prinudno preseljenje predstavljalo povredu pravila o sprovođenju ekstradicije, koja su bila u primjeni u relevantno vrijeme, kao i Konvencije o izbjeglicama. Oni su takođe dosudili naknadu podnositeljicama predstavke (vidjeti stav 16 gore). Iako su gore navedene presude bile potom ukinute nakon postizanja prijateljskog poravnanja, uslovi datog sporazuma – sa kojim su se podnositeljke predstavke dobrovoljno saglasile – ukazuju na to da je tužena država (i) suštinski priznala da je smrt i/ili nestanak srodnika podnositeljki predstavke

nastala kao rezultat njihovog prinudnog preseljenja i (ii) obezbijedila naknadu štete u tom smislu; sa svoje strane, podnositeljke predstavke su potvrdile da „su bile u cjelosti oštećene za svu... pretrpljenu štetu uzrokovanu smrću [njihovih najbližih srodnika]” i odrekle se svih drugih mogućih budućih zahtjeva za naknadu štete po tom osnovu (vidjeti stav 17 *in fine* gore). Uprkos činjenici da je sporazum o prijateljskom poravnanju zaključen krajem 2008. godine te da je obezbijedena odšteta, domaće vlasti nijesu odustale od svojih napora da utvrde krivičnu odgovornost pojedinaca za događaje i radnje koje su dovele do prinudnog preseljenja i smrti najbližih srodnika podnositeljki predstavke; radije, kao što je već gore navedeno, isti su nastavili – na temeljan i efikasan način – da vode krivični postupak naredne četiri godine, do 17. maja 20013. godine (vidjeti stavove 17, 30-43 i 136-144 gore).

146. Imajući u vidu sva data razmatranja – konkretno činjenicu da su: (a) domaće vlasti suštinski priznale povredu Konvencije i u krivičnom i u parničnom postupku, b) domaće vlasti obezbijedile podnositeljicama predstavke odštetu u vidu naknade u cjelokupnom iznosu od 165.000 eura (koji iznos većinski odgovara iznosima koje je Sud dosuđivao u sličnim predmetima), nakon koga su podnositeljke predstavke potvrdile da su bile u cjelosti oštećene za svu pretrpljenu štetu uzrokovanu smrću najbližih srodnika i odrekle se svih budućih zahtjeva za naknadu štete po tom osnovu; (c) i u krivičnom i u parničnom postupku, prije nego što je došlo do konačnog zaključenja istog putem prijateljskih poravnanja, sudovi su razjasnili okolnosti koje se tiču prinudnog preseljenja i predaje srodnika podnositeljki predstavke, time ispunjavajući procesnu obavezu u smislu člana 2 Konvencije u pogledu istraživanja predmetne stvari – Sud zaključuje da se ne može smatrati da podnositeljke predstavke više imaju status žrtve (u suprotnosti sa, *mutatis mutandis*, *Jeronovičs protiv Letonije* [VV], br. 44898/10, stav 124, 5. jul 2016. godine, gdje je Sud odbio prigovor Vlade da podnositelj predstavke nije imao status žrtve u svrhu kontinuirane obaveze tužene države da sprovede djelotvornu istragu, vidjeti takođe *mutatis mutandis*, *Göktepe i drugi protiv Turske* (odl.), br. 64731/01, od 26. aprila 2005. godine, i *Martinović protiv Crne Gore* (odl.) [Komitet], br. 44993/18, 11. mart 2021. godine, iako u kontekstu člana 3).

Na osnovu toga, ostatak predstavke je neusaglašen *ratione personae* sa odredbama Konvencije u smislu člana 35 stav 3 (a) i mora biti odbačen u skladu sa članom 35 stav 4. Zbog toga, nije potrebno ispitivati ostatak primjedbi Vlade u pogledu neiscrpljivanja domaćih pravnih lijekova, neusaglašenost sa rokom od šest mjeseci i navodnu zloupotrebu prava na predstavku.

III. OSTALE PRITUŽBE

147. Sud primjećuje da, nakon što je tužena Vlada obaviještena o predstavci, podnositeljke predstavke su ponovile pritužbu inicijalno podnijetu Sudu – tačnije da je činjenica da nijesu znale sudbinu najbližih srodnika nakon njihovog nestanka ni okolnosti pod kojima je nastupila njihova smrt predstavljala povredu člana 3 Konvencije. Sud primjećuje da je 19. januara 2018. godine Vlada obaviještena o nekim pritužbama podnositeljki predstavke, pri čemu je ostatak predstavke, koji uključuje gore navedene pritužbe iznijete na osnovu člana 3, proglašen neprihvatljivim od strane predsjednika Odjeljenja, kao sudije pojedinca. Shodno tome, Sud više nema nadležnost da ispituje tu pritužbu (vidjeti *KIPS DOO i Drekalović protiv Crne Gore*, br. 28766/06, stav 139, 26. jun 2018. godine).

Sa ovih razloga, Sud, jednoglasno,

Proglašava predstavku neprihvatljivom.

Sačinjeno na engleskom jeziku u pisanoj formi 6. aprila 2023. godine.

Renata Degener
registrar

Marko Bošnjak
predsjednik

ODLUKA KRDŽALIJA I DRUGE PROTIV CRNE GORE

Prilog

Ime podnosioca predstavke, Državljanstvo	Datum rođenja, Prebivalište	Srodnik	Isplaćena nadoknada
Sejda KRDŽALIJA BIH (prva podnositeljka predstavke)	28/08/1949 Goražde, BIH	Sanin KRDŽALIJA, sin	EUR 25,000
Ramiza BIČO BIH (druga podnositeljka predstavke)	16/01/1933 Goražde, BIH	Enes BIČO, sin	EUR 25,000
Hikmeta PRELO BIH (treća podnositeljka predstavke)	24/02/1953 Goražde, BIH	Amir PRELO, sin Himzo ČENGIĆ, brat	EUR 35,000
Mirzeta HOŠO BIH (četvrta podnositeljka predstavke)	20/03/1951 Goražde, BIH	Himzo ČENGIĆ, brat	EUR 10,000
Fikreta HADŽIĆ BIH (peta podnositeljka predstavke)	29/03/1955 Goražde, BIH	Himzo ČENGIĆ, brat	EUR 10,000
Hizreta HASANBEGOVIĆ BIH (šesta podnositeljka predstavke)	30/06/1956 Goražde, BIH	Smail HASANBEGOVIĆ, suprug, i Himzo ČENGIĆ, brat	EUR 35,000
Ševala BULJUBAŠIĆ BIH (sedma podnositeljka predstavke)	28/1/1950 Goražde, BIH	Safet BULJUBAŠIĆ, suprug	EUR 25,000